

Kállay Dezső*

Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet

Kommentár a Filippi levélhez**

I. Bevezető

A Filippibeliekhez írt levél Pál apostol irodalmi hagyatékának egyik gyöngyszeme, az öröm levele. Az öröm forrása Krisztus, a megfeszített és megdicsőült Úr. Az ő története üdvösségünk története Isten kegyelmi tetteként. Ezt a történetet idézi fel és teszi hatékonyan jelenvalóvá az evangélium: örömmel és történet egy időben. Belőle fakad, benne áll fenn és általa ér célba keresztyén életünk. Nincs is nagyobb kincsünk az evangéliumnál: megtart igaz hitben, irányt mutat, és támogat a helyes életvitelre, bizonyosságunk záloga a végső üdvösség felől. Erről tesz vallást Pál e rövid levélben.

* Kállay Dezső (Fugyivásárhely, 1959) Nagyváradon végezte középiskolai tanulmányait (Ady Endre Elméleti Líceum, 1978), teológiai tanulmányait pedig Kolozsváron, az Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézetben (1983). Lelkészként szolgált Kolozsváron (Kerekdombi Református Egyházközség, 1983–1986, segédlelkész), Bonchidán (1986–1989), valamint Magyarokiskapuzson (1989–2003). 2000-től a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet (KPTI) Újszövetségi Tanszékének adjunktusa. Posztgraduális tanulmányokat folytatott Hollandiában, a kampeni Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland intézményben, ahol 1994-ben magiszteri (M. Th.), majd 2004-ben doktori fokozatot szerzett. A KPTI-ben bevezetőtant, exegézis-módszertant, újszövetségi teológiát és hermeneutikát oktat. Kutatásának súlypontja Pál apostol teológiája, különös tekintettel a Római levélre. E-mail címe: kallay@proteo.hu.

** Ez a kommentár a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadójának felkérésére készült, hogy része lehessen annak a nagyszabású vállalkozásnak, amelyet a kiadó a Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiumának Ószövetségi és Újszövetségi Szekciójával együttműködve indított el annak érdekében, hogy a Revideált új fordítású Biblia (RÚF 2014) olvasói kezébe egy új kommentársorozatot adjon, hozzásegítve az érdeklődőt a Szentírás egyes könyveinek s ezzel a teljes Írás üzenetének a jobb megértéséhez. A kommentár megadott szempontrendszer követ: a magyarázott részegységeknél a RÚF 2014 beosztására támaszkodik, nem közli a vonatkozó bibliai szövegrészt a magyarázat előtt, és nem használ lábjegyzetet. Különálló üzeneti rész, homiletikai jegyzet helyett a magyarázat rendjén próbál meg támpontot adni az egyes részegységek tartalmi sajátosságai által megragadható üzenet egyéni-egyházi továbbgondolásához, aktualizálásához.

A város

Filippi ősi város a mai Görögország északkeleti területén, az Égei-tenger-től 15 kilométerre. Az ókorban fontos kereskedelmi és hadi utak csomópontja volt. A római korban itt haladt át nyugat–keleti irányban a birodalom egyik fő útvonala, a Via Egnatia. A város környéke termékeny volt, a közeli hegyekből aranyat bányásztak. Nevét II. Fülöp makedón királyról kapta, Nagy Sándor atyjáról, aki ide helyezte uralkodói székhelyét (Kr. e. 356). Kr. e. 148-tól római, Kr. e. 27-től már szenátori provincia része. Kr. e. 42-ben Marcus Antonius és Octavianus, a későbbi Augustus császár a filippi csatában legyőzte a köztársaságpárti Brutust és Cassiust, Caesar gyilkosait. Antonius a csata után kiszolgált katonákat telepített be nagy számban a makedón és görög lakosság mellé. A veteránok római polgárjogot kaptak, amely kiváltságos helyzetbe hozta őket a helybeliekkel szemben. Augustus alatt a város római kolóniává lett. Filippiben kis-ázsiai kereskedők és kézművesek is megtelepedtek, köztük zsidók is; számuk csekély volt, zsinagógát nem építettek. Az általánosan elterjedt császárkultusz mellett a várost vallási sokszínűség jellemezte.

Pál és a filippi gyülekezet

Pál a második térítőútván érkezett Filippibe és alapított gyülekezetet (ApCsel 16). Kezdetől szívélyes viszony alakult ki köztük. Pál még kétszer kereste fel híveit (ApCsel 20,2,6), ők pedig adománnyal támogatták az apostolt (Fil 4,6; 2Kor 11,8–9); másoktól nem fogadott el segítséget. A kapcsolatot követek útján tartották. Név szerint Timóteust, Pál munkatársát és Epafroditoszt, a gyülekezet követét említi a levél (Fil 2,19–30). Szolgálatukat névtelen követek sora egészítette ki.

A filippibeli keresztyén közösség kicsi volt, házi gyülekezet jellegű, főként pogány hitről áttért tagokból szerveződött. Kezdetben a folyóparton gyűltek össze egy közkedvelt, istentiszteletre alkalmas helyen, később már Lídia tágas otthonában, aki az elsőek közt tért keresztyén hitre, és tehetős bíborkereskedő volt (ApCsel 16,13–15).

A levélírás idején Pál fogságban volt (Fil 1,12–14), és csak Timóteus volt a közelében (Fil, 1,1; 2,19); kívülről támogatta az apostolt. Itt kereste fel Epafroditosz a filippibeliek szeretetadományával (Fil 2,25). A fogság nem volt túl szigorú, látogathatták és elláthatták munkatársai. Időközben Epafroditosz súlyosan megbetegedett, számolni kellett a halálával; aztán jobban lett. Az apostol őt készült útnak indítani Filippibe Timóteus helyett; vele

küldhette el a levelet is (Fil 2,29). Eközben Pál helyzete is kedvezőbbre fordult, úgy tűnt, mégis felmentik, holott ő már a mártírhallással is számolt (Fil 1,20; 2,17). Ezért kilátásba helyezte: ha szabadul, maga is ellátogat Filippi-be. Előbb azonban Timóteust meneszti, hogy értesüljön a dolgok állásáról (Fil 2,19.24).

Filippiben is gondok adódtak Pál fogsága idején. Külső ellenféltől kellett tartani, keresztyén hitre tért zsidó származású tanítók befolyásától, akik zsidó rítusok gyakorlásához kötötték az üdvözülést. Pontos képet a levél alapján nem alkothatunk róluk. Veszélyt jelentettek, de hatásuk még nem volt komolyan érezhető. Pál kemény szavakkal illeti őket, és saját élete példáján inti megfontolásra a közösséget (Fil 3,2.17–19).

Belső nyugtalansághoz vezetett Evódia és Szintikhé éles személyes ellentéte (4,2). A dolgok háttérében azonban egy általános jelenség állt. Az addig példás szeretet ellenére némelyek megfeledkeztek a kölcsönös tiszteletről. Önös érdektől hajtva igyekeztek mások fölé kerekedni. Pál kitartó szeretetre és odaadó önzetlenségre int, rámutatva Krisztus engedelmes alázatára (Fil 2,2–5).

A levélírás helye és ideje

Pál fogságból ír, de nem nevezi meg a fogság helyét. Az adatok hiánya komoly kérdések elé állítja az Újszövetség-tudományt. Az ApCsel alapján Cézarea és Róma jöhet szóba (ApCsel 23–26; 27–28), de nem kizárt Efezus sem, noha fogságról konkrétan sem Pálnál, sem az ApCsel-ben nem olvassunk. Annyi bizonyos, hogy a hároméves efezusi szolgálata végén Pál életveszélybe került. Az ApCsel lázongásról beszél Pálék ellen (ApCsel 19,23–40), a két korinthusi levél halálos veszélyről (1Kor 15, 30–32; 2Kor 1,8–11). Elképzelhető, hogy Pált börtönbe vetették, s a helyzete nem volt biztató.

A fogság helyének meghatározásánál mérlegelni kell néhány körülményt. 1) Pál fogságban van, nem kizárt, hogy halálra ítélik; 2) felmentése esetén ellátogat Filippibe; 3) viszonylag gyakran vált üzenetet a gyülekezettel; 4) a fogság helyén testőrség, praetorium van, és császári rezidencia. A praetorium jelölheti a császári testőrgárdát Róma városában, vagy a római provinciák helytartói rezidenciáját.

A könnyű házi őrizet (ApCsel 28,30), a praetorium (testőrgárda) és a császári rezidencia Róma mellett szól. Rómát tekinti a fogság helyének az egyházatyák többsége is. Viszont Róma ellen vall, hogy Pál onnan Hispániába készült, keleti misszióját befejezettnek tekintette (Róm 15,20.23–24). Az ApCsel

alapján nem fenyegetett halálos ítélet, Pál veszélytelen volt a birodalomra (ApCsel 26,30–32). Gyakori üzenetváltásra nem volt lehetőség a nagy távolság és a nehéz utazási körülmények miatt. Cézáréában volt praetorium (helytartói rezidencia) és császári lakosztály az uralkodó fogadására. A fogság nem volt nehéz; csak hogy Pál a császárhoz fellebbezett (ApCsel 25,10.12). Aligha vélte, hogy hamarosan Filippibe látogat, ha előbb meg kellett jelennie Rómában a császár előtt. A távolság túl nagy ez esetben is a gyakori üzenetváltáshoz. Efezus mellett szól a közelsége, a halálos veszély és az a tény, hogy Pál innen tovább folytatta missziós útját, felkeresve Filippit is (ApCsel 20,1–6). Csak feltételezhető, hogy a városban helytartói rezidencia és császári lakosztály volt. Efezus ellen szól, hogy nincs adat Pál fogságáról.

A kérdés összetett, a vita mind a mai napig nem jutott nyugvópontra. A szakemberek többsége Róma vagy Efezus mellett foglal állást. Első esetben a levél Kr. u. 60–62 között, utóbbi esetben Kr. u. 55/56 telén vagy 56 tavaszán keletkezhetett. A továbbiakban az efezusi keletkezéssel számolunk Pál harmadik térítőútján.

A levél irodalmi és tartalmi egysége

A modern tudományosság megkérdőjelezte a levél irodalmi egységét. Úgy vélte, hogy Pál több levelet írt, azok darabjai maradtak fenn a jelenlegi levélben egy későbbi szerkesztő munkája nyomán. Az elmélet olyan jelenségre épít, amelyre a mai olvasó is figyelhet. Néhány helyen értelmi törés, nehézkes átmenet észlelhető a gondolatmenetben. Jól érzékelhető ez a 3,1 és a 4,9 versek után. A 3,1-ben Pál az öröm hangján szól, a 3,2–3-ban már szokatlan éllel kutyáknak nevezi ellenfeleit. A 4,9-ben a jóra buzdít, majd minden átmenet nélkül köszönetet mond a segélyadományért. A 4,10–20 önálló levélnek is tekinthető. A daraboláselmélet képviselői általában három korábbi iratot, levélrészletet különítenek el a szövegben. Nagy vonalakban, időrend szerint ezek a következők: a 4,10–20 a köszönőlevél, amelyet Pál nyomban elküldött az adomány átvétele után; az 1,1–3,1, a 4,1–9 és a 4,21–23 az öröm levele, a második levél; a 3,2–21 az ellenféllel folytatott küzdelem levele, amelyet Pál utolsóként írt meg, a gyülekezetről érkező új, kedvezőtlen hírek hallatán.

Manapság ez az elmélet veszített erejéből. A kutatók többsége az egy egységes Filippi levél mellett érvel. A régi kéziratokban nincs nyoma több Filippibe küldött levélnek. A zökkenőket természetesen nem tagadják, de jobb magyarázatot keresnek. Pál fogságból ír, vélhetően diktálja a levelet.

Megszakításokkal kell számolnunk, munkáját nem folytathatta zavartalanul. Friss értesülései készíthették arra, hogy új, előre nem tervezett kérdésekkel is foglalkozzék. A levélre ezért úgy tekintünk, mint egységes egészre, ahol a részeket az egész összefüggéséből értelmezzük, figyelembe véve a tartalmi egyenetlenségeket.

Teológiai témák

A levél minden részletében Pál teológiai látásmódjáról tanúskodik. Ha az evangéliumról szól, Krisztusról szól, ha Krisztusról szól, Isten üdvtervéről és üdvözítő hatalmáról szól, s efelől láttatja az embert, aki magában elveszett, de Krisztusban megváltott és mennyei dicsőségre rendeltetett. Mindez misszióra indít, és Istennek tetsző, Krisztusnak örvendező életvitelre ösztönöz, táplál és kötelez.

Krisztológia

A levél teológiája alapvetően krisztológia, Krisztus személyéről és tetteről szóló tanítás. Ékes darabja a Krisztus-himnusz (2,6–11), amely Krisztus történetét írja le örök lététől megaláztatásán és kereszthalálán át dicső felmagasztaltatásáig. Az üdvösségre néző hasznáról nincs szó: a himnusz szoros értelemben vett krisztológia üdvteni utalások nélkül, s mint ilyen, egyedülálló az újszövetségi szövegek között. A himnuszban ábrázolt Krisztus-esemény mégis üdvösségünk alapja és záloga. Olyan belátás ez, amely e szakaszt a levél kulcsfontosságú értelemszervező egységévé avatja.

Üdvten

Tágabb értelmű, a Krisztus üdvszerző érdemét is méltató krisztológiai szakasz több is van a levélben. Pál olykor mélyen személyes, máskor általános, minden hívőt érintő vonatkozásban fejt ki, amit Krisztusban megnyert, és amit majd vele még nyerni fog, amikor eljut a teljes közösségre megváltó Urával. „Vágyódóm elköltözni és Krisztussal lenni” (1,23) – mondja, s ez elsősorban azt jelenti, nincs jobb, mint Krisztusnál Krisztussal élni. A testi halál nem riasztja, Krisztusba foglalt életének már nem árthat: a megdicsőült élő Úr, ő az élet maga. Pálnak ezért Krisztus az élet (1,21): Krisztussal megélt részleges életközösség most (3,10–11), s zavartalan Krisztussal együtt létezés majd egykor odaát (3,11.21). Ha pedig már a földi lét korlátai közt is igaz, hogy ő, Pál Krisztusban van, azaz Krisztus tulajdona és pártfogoltja, akkor ő már itt és most mennyei polgárjog birtokosa a többi választottal együtt. Ha pedig mindez igaz, akkor kicsoda akadályozhatná meg a dicső

Urat, hogy eljövetelekor dicsőséges testéhez hasonlóvá változtassa választottainak halandó testét is (3,21), hogy mindenkor ővele éljenek? Addig viszont még el kell jutni.

Pál maga mögött hagyta korábbi életét, kárnak és szemétnak ítélte zsidó és személyes kiváltságait (3,4–6), régi identitását, hogy új identitásra találjon Krisztusban. Megigazulva Isten kegyelme által azon igyekszik, hogy megismerve Krisztust, egészen megnyerje őt (3,8–10). Krisztust megismerni viszont nem a pártatlan, hűvös ítélőképesség által lehet, hanem a vele megélt személyes életközösség alapján, egzisztenciális tapasztalatként: a Krisztussal járás következményeként az emberlét feltételei között. Mert akik együtt járnak, egymásból részesednek. Krisztus emberré lett, átélte az emberlét nyomorúságát a legnagyobb mélységig, s most ott ül a hatalom jobbján. Pál előbb Krisztus feltámadásának az erejéből részesül, hogy így Krisztus engedelmes alázatát követve részt vállalhasson a szenvedéseiből is, míg hasonlóvá nem lesz az ő halálához (3,10). A földi lét feltételei között a keresztség a legmélyebb Krisztus-ismeret (1Kor 1,18–25). De ebből fakad az a reménység, hogy a maga idején része lesz a halottak feltámadásából is annak a hatalma által, aki feltámasztotta és megdicsőítette a kereszten kiszenvedett Urat. Mert aki Krisztussal együtt hordoz szenvedést, az vele együtt fog megdicsőülni is (Róm 8,17).

Misszió

Pál Krisztust hirdeti minden körülmények között mindhaláláig, reménysége szerint még halálával is (1,20; 2,17). Fogságában is az evangélium a legfőbb gondja. Örömmel állja a próbát, hiszen Krisztusért viselt bilincsei ismertté lettek a testőrségben (1,13). Elismeréssel szól azokról, akik akadályoztatását látva még buzgóbban hirdették Krisztust. Némelyek ugyan számitásból, nem tiszta szándékkal tették, csak hogy megnöveljék a gyötrelmeit. De ez sem számít, a lényeg, hogy Krisztust hirdetik (1,14–18). Elismeréssel szól a filippibeliekről. Nagylelkű adományuk az apostol részestársává avatta őket az evangélium szolgálatában (1,7; 4,15–16). Pál szabaddá vált, hogy minden gondját az evangélium ügyére fordítsa. Joggal örvendezhet tehát az evangélium sikerén, a Krisztus sikerén. Mert ő életét és teljes világját Krisztusnak szentelte: neki Krisztus az élet ebben az értelemben is.

Életvitel

Pál arra inti a filippibelieket, hogy szilárdan tartsanak ki a közös hitben. Ha egy evangélium van, akkor a hit is egy. Viseljék hát magukat a Krisztus evangéliumához méltóan, szenvedést is vállalva érte, ahogyan az apostol is

Krisztusért hordoz bilincseket. Ha együtt kitartanak egy akarattal, az ellenfél kudarca az, nekik viszont az üdvösség jele (1,27–30). Rendezzék belső ügyeiket is, ahogyan igaz testvérek közt illik. Legyenek önzetlenek, ugyanarra törekedjenek, becsüljék meg egymást (2,2–4). Tekintsenek Krisztusra, és kövessék engedelmes alázatát. Az az indulat legyen bennük, amely Krisztus Jézusban is megvolt (2,5).

A kitartó engedelmesség nagy jutalmat ígér: irányjelző az üdvösségre. Aki következetesen járja Isten útját, végül révbe jut. Lám, Isten felmagasztalta Krisztust engedelmességéért. Ha teljes bizalmat szavaznak Istennek, megtapasztalják, hogy ő maga formálja akaratukat, tereli helyes mederbe és teljesíti ki sokszor méltatlan tettüket: engedelmességük Isten munkájának a gyümölcse (2,12–13). Nem érdem, hanem ajándék. Így részesülnek majd az örök életben is Isten kegyelme folytán (Róm 6,23). Érdemes követniük Pál példáját, mert ő, ami mögötte van, azt hátrahagyva, ami pedig előtte van, annak nekifeszülve fut egyenest a cél felé, hogy Isten Krisztusban adott menyyei elhívásának jutalmát vegye (3,12–14). Engedelmeskedjenek mindig örömmel, hálás szívvel, ne vonakodva és zúgolódva, és ékes példákká lesznek a pogány világ előtt. Úgy fognak világítani közöttük, mint fényes csillagok az égbolton (2,14–15). Álljon előttük követendő példaként Epafroditosz és Timóteus önzetlen szolgálata (2,19–30). Ne feledjék: magatartásuk missziói értéke felbecsülhetetlen. Tekintsék különös kiváltságnak Isten kegyelmét, akitől részt kaptak az evangélium szolgálatából másokért.

Öröm

Az evangélium ügyét, Krisztust szolgálni, s így mások üdvösségét – nincs Pál számára ennél nagyobb öröm. Az sem bántja, ha némelyek irigységből és versengésből hirdetik az Urat (1,18). Ahol terjed az evangélium, és erősödik a hit, ott munkája ékes gyümölcset látja. Mindez arról tanúskodik majd a Krisztus napján, hogy nem futott hiába, és nem fáradt hiába. Ha Istennek kedves áldozatként mártírhálált szenvedne is a filippibeliekért, öröme buzdítja őket. Pál a hitbeli gyarapodásuknak örvend, örüljenek hát ők is vele együtt annak, ha halálával is azt szolgálhatja (2,16–18). Örömmel nyugtázza az adományukat is a vele vállalt közösség jegyeként. De öröme akkor lenne teljes, ha Krisztushoz méltóan egyetértésben élnének, egymást maguknál különbnek tartva, ugyanarra törekedve (2,2–4), szelíden bánva még a kívülállókkal is (4,5). Az evangélium győzelme Krisztus diadala lenne ez azok felett, akik életük értelmét, örömét Urukban keresik és találják meg (4,4).

II. Magyarázat

Címzés, üdvözlés (1,1–2)

A címzés az antik hellenista világ profán levélformáját követve rövid és célszerű: a küldő megnevezi önmagát, a címzetteket, majd odaírja a köszöntő szót. A „kegyelem néktek és békesség” köszöntés az irat keresztyén jellegét hangsúlyozza, felváltva az „Egészséget!”, „Üdvözetem!” egyszavas görög formát. A „békesség” szó a lelki jólét képzetét idézi fel az ószövetségi *sálóm* áthallásaként. Keresztyén körökben köztudott, hogy a békesség „Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól” árad ki minden hívőre (Róm 5,1).

Pál és Timóteus küldi a levelet, az apostol és hűséges tanítvány-munkatársa. Timóteus többször szerepel társfeladóként Pál írásaiban (2Kor, Kol, 1Tessz, 2Tessz), mégsem tekinthetjük társszerzőnek. Az irat stílusa és tartalma teljesen Pálra vall. Timóteus a második tanú, hitelesíti a levél hitbeli szemléletének igazságát, igazolja a felemlített események és körülmények valódiságát.

„Pál és Timóteus Krisztus Jézus rabszolgái” – áll az alapszövegben. Pál akkor hivatkozik apostolságára, ha tekintéllyel kell fellépnie egy ismeretlen (Róm, Kol) vagy tévelygő-engedetlen (1Kor, 2Kor, Gal) közösség előtt. A filippibelieknek nem kell tekintélyt keresnie. Viszonyuk örömteli, baráti, kölcsönös szereteten és megbecsülésen nyugszik. A „Krisztus Jézus rabszolgái” kifejezés azt az alázatos, teljes-engedelmes odaadást és elkötelezettséget juttatja kifejezésre, amelyet az apostol és ifjú munkatársa Uruktól tanultak (vö. 2,6–8), és amelyre mindenkit bátorítanak (vö. 2,5).

A címzettek a Filippiben élő szentek közössége. Együtt és egytől egyig szentek, rangbeli különbség nincs és nem is lehet köztük. „Szentségük” nem erkölcsi kiválóságukra utal, hanem hovatartozásukra: mindnyájan „Krisztus Jézusban” vannak, az ő tulajdonai. Azért szentek, mert Uruk, Krisztus Jézus szent, és ők a keresztség által mindnyájan Krisztusba oltattak. Ezért tartoznak szent, Krisztushoz méltó és Krisztuson tájékozódó életet élni.

A püspökök és a diakónusok nem kiválóbbak a szenteknél, de megbízatásuk sajátos. A többes számú forma egyedülálló egy helyi közösséghez intézett levélben. Elöljárókról többször beszél Pál (Róm 12,8; 1Tessz 5,12), püspökökről viszont soha. Püspökről (egyes számban!), diakónusok és presbiterek mellett a később keletkezett pásztori levelekben olvasunk (1Tim 3,2; Tit 1,7). Az *episzkoposz* (püspök) köznapi értelemben felügyelőt jelentett a görög világban, amolyan ügyintéző elöljárót. Örökölt a helyi polgári

vagy kultikus közösség életrendje felett: igazgatta a város ügyeit, irányította a vallásos egyesület tevékenységét. Az apostoli korban feladatot jelölt, nem méltóságot, cselekvő, konkrét szolgálatot, nem kiterjedt hatáskörrel és tekintéllyel járó hivatalt. Pál valószínűleg azért emlékezik meg a Filippiben szolgáló püspökökről és diakónusokról, mert komoly részt vállaltak abban, hogy a gyülekezet adományai eljussanak hozzá.

Hálaadás és könyörgés a gyülekezetért (1,3–11)

A hellenista levélkezdet rendjét követve Pál hálaadással és könyörgéssel folytatja levelét. A formai lehetőségekkel szabadon bánik: hálaimát mond a filippibeliekért (1,3–5), majd kiegészítve az alapmintát saját meggyőződéséről és szeretetéről vall (1,6–8), végül közbenjáró könyörgéssel zárja a sort (1,9–11). A szakasz vezérmotívuma az evangélium szolgálata. Ezt az apostol úgy értelmezi, hogy a Krisztusban elnyert kegyelem folytán mind ő, mind a gyülekezet elhívást nyert, s így részese lehet az evangélium ügyét diadalra vezető isteni munkának. Az egész egységre nézve igaz: az emberi igyekezet és elkötelezettség hangsúlyozása ellenére a jó előmenetelt Isten biztosítja.

3–5. v.

Pál hálát ad a gyülekezet hitbeli meggyőződéséért. Lelkesen emlékezik meg arról, hogy a városba érkezése és szolgálata nyomán az evangélium üzenete úgy megérintette a filippibeliek szívét, hogy attól kezdve egytől egyig töretlenül részt vállaltak az evangélium szolgálatában. Imádságából kitűnik, hogy örömeinek igazi oka mégsem a filippibeliek elkötelezettsége, hanem az, ami abban megnyilvánul. Hűséges szolgálatukban Isten megtartó kegyelme ismerhető fel: Isten hatékony munkája, az evangélium hatalma (Róm 1,16), a Krisztusról szóló megszólító üzenet átható ereje (Gal 3,1–5).

Az evangélium ügyének felvállalásában a filippibeliek az apostollal egyek, szolgálatuk mégis különböző. Pál az evangéliumot hirdette, míg ők hathatós segítséget nyújtottak ahhoz, hogy ő minden erejét, idejét és tehetségét az üzenet átadására fordíthassa. Így avatta őket a Pálhoz eljuttatott rendszeres adomány az apostol részestársaivá az evangélium hirdetésében. Mindebben Isten megváltó tettének mozgósító ereje tükröződött.

6–8. v.

Látva a gyülekezet töretlen hitét, az apostol messzemenő következtetésre jut: „aki elkezdte bennetek a jó munkát, elvégzi Krisztus Jézus napjára” (1,6). Meggyőződését nem az emberi akarás és elszántság sikerére alapozza,

hanem Isten munkájára. Nem lehet eléggé hangsúlyozni Isten tettének mozgósító, cselekvést szervező és fenntartó erejét minden emberi ténykedéssel szemben. Erre a felismerésre épül Pál mély meggyőződése arról, hogy a gyülekezet fáradozása nem lesz hiábavaló. Jézus Krisztus dicsőséges megjelenésének a napja, amely a számadás napja is, nem éri felkészületlenül őket. Isten az emberi erőtlenség és gyarlóság ellenére is győzelemre viszi evangéliuma ügyét.

Méltó tehát, hogy Pál a legjobb reménységgel legyen a filippibeliek üdvössége felől. Erre készíti az irántuk érzett szeretete is, hisz gondoskodásukkal, de főként az abban megnyilvánuló gyermeki ragaszkodásukkal belopták magukat az apostol szívébe. „Szívemben hordozlak titeket!” (1,7) – vallja meg nyíltan.

Meggyőződése a gyülekezet dicső jövője felől, túl az érzelmi tényezőn, józan megfontoláson alapul. Pál az evangélium ügyéért visel fogságot. Olyan türelemmel, alázattal, és mégis illő méltósággal hordozhatta sanyarú sorsát, hogy meggyőzte gyanakvó környezetét, és kivívta, sőt megszilárdította előttük az evangélium tekintélyét (1,12–14). E fejleményt különös kegyelemként értékelte, amely keveseknek jut osztályrészül. Ebben vállaltak közösséget vele a filippibeliek, amikor nem szégyellve sem az apostolt, sem az evangéliumot, adománnyal támogatták, és tették elviselhetőbbé fogságát. Önzetlen szeretetükkel akaratlanul is, öntudatlanul is részesei lettek az evangélium „megerősítésének”. Mert Isten evangéliuma éppen erről az önzetlen, nem számítható, nem vonakodó, hanem önmagát önként ajánló, végsőkéig elkötelezett szeretetről tanúskodik: Isten Krisztusban tanúsított szeretetéről, Krisztus indulatáról (2,5–8). A filippibeliek szerény hozzájárulása e döntő szereteteseménynek lett a része azzal, hogy Pál Krisztusról szóló bizonygatóleveléhez kapcsolódott.

Az apostol őszinte szívvel viszonyozza a gyülekezet szeretetét. Tudja, a papírra vetett legszebb gondolat sem ér fel a személyes találkozás örömével. A levél, ahogyan az adomány is, csak pótlék ott, ahol személyes találkozásra nincs lehetőség. Istenre hivatkozva jelenti ki, hogy mennyire vágyakozik mindnyájuk után a Krisztus önzetlen szeretetével. Újabb érzelmi megnyilvánulása beszédes jele meggyőződésének: a filippibeliek ugyanannak az Úrnak a kegyeltjei, és ugyanannak a megtartó hatalomnak a részesei, mint az apostol is.

9–11. v.

A gondolategységet Pál közbenjáró könyörögése zárja. Azért imádkozik, hogy a szeretet növekedjék és gyarapodjék a gyülekezetben. Ezen a téren

van még tennivaló (vö. 2,1–4; 4,1–3). Arra a jó érzékkel észlelni képes, fogékony szeretetre gondol, amely minden helyzetben felismeri a helyesebbet és hasznosabbat. Olvasói ne elégedjenek meg a jóval; keressék azt, ami többre visz. Válasszák az értékét, fényét, jelentőségét tekintve jobb megoldást.

Az értelmesen ítélni és tenni képes szeretet nem emberi tapasztalaton vagy észismereten tájékozódik, hanem a Krisztusban önmagát ajánló menygyei Atya könyörületén. E jobb belátásra kész szeretet őrizheti meg őket arra, hogy Krisztus napján tisztán és kifogástalanul állhassanak meg Uruk előtt. Ezt követve teremhetik gazdagon az igazság gyümölcseit, amelyeket Uruk számonkér tőlük eljövetelekor.

A görög nyelvben kedvelt, Istenre utaló szenvedő igealak, az úgynevezett *passivum divinum* mélyebb belátást enged a kegyelem munkájába. Az igazság gyümölcse a keresztyén ember életén érik be, és őt is gazdagítja, de az eredményt nem ő maga munkálja: „beteljesíttetik” az igazság gyümölcseivel. A bő termés a hívő életében Isten műve a Szentlélek által (Gal 5,22; Róm 6,22). Ha a végkifejlet biztos, jó okkal senki sem habozhat keresni és tenni azt, ami jobb, helyesebb.

Pál fogsága az evangélium terjedését szolgálja (1,12–17)

A felvezető után a levél fő témái következnek. Pál, az evangélium előmenetelét tartva szem előtt (1,12–13), előbb saját helyzetéről tájékoztat, majd szolgatársaira tereli a szót, akik a vele kapcsolatos kedvezőtlen hírek dacára nagy buzgósággal prédikálták Krisztust (1,14–17). Úgy tűnik, a Krisztus evangéliumának ügyétől egy pillanatig sem tud elszakadni. Legyen bár fogság, kemény próba vagy siker és üdítő öröm (1,3–7), Pál minden helyzetet, minden vonatkozásával és következményével együtt, kizárólag az evangélium sikere felől hajlandó értékelni.

12–14. v.

Pál fogságban van, de fogsága az evangélium előmenetelét szolgálja, nem-hogy gátolná terjedését. Körülményeinek ecsetelésére, megaláztatásaira, nélkülözéseire egy szót sem veszteget. Sorsa egybefonódott az evangéliumével. Ha ennek ügye jól halad, nincs oka panaszra. Mindig tisztában volt azzal, hogy ő az evangélium szolgálatára rendeltetett (1,17; Gal 1,15). Ezért is értékeli saját helyzetét az evangélium ügyének alakulása felől. Vélekedése ékes példája a jobb, helyesebb felismerésére képes belátásnak (1,9b–10a), hisz lát-szólagos akadályoztatása új utat nyitott az evangélium előtt.

Az evangélium előmeneteléről kettős vonatkozásban tudósít. Először is letartóztatása révén nyilvánvalóvá vált a helytartóság valamennyi lakója – elöljárók, hivatalnokok, katonák és szolgák – előtt, hogy különös fogollyal van dolguk. Mert, amint mondja, ő maga Krisztusért visel börtönt; a görög alapszöveget követve: bilincsei Krisztusban váltak ismertté mindenki előtt. A „Krisztusban” szófordulattal jelzi: erőtlensége ellenére Isten kegyelmének különös oltalma alatt áll (Róm 6,14). Életét Isten töretlen hűsége és hatalma (Róm 4,17) hordozza. Erre érezhetett rá a környezete is, amikor Pál kiállítását látva felfigyelt az evangéliumra. Fogsága úgy vált ismertté e pogány környezetben, hogy tiszteletet ébresztett az élő Krisztus és a róla szóló üzenet iránt.

Továbbá arról tudósít, hogy helytállásából erőt merítettek a városban tevékenykedő hittestvérei is. Nagy bátorsággal, félelem nélkül szólták Isten igéjét (vö. 1Tessz 2,2). Ami az apostollal fogsága idején történt, és ahogyan az történt, csak fokozta Krisztusba vetett bizalmukat. Pál itt is rendkívül szűkszavú. Hivatkozik körülményeire, de részletekbe nem bocsátkozik. Mint-ha attól tartana, nehogy az esendő emberi tényező, a saját személye egy pillanatra is elhomályosítsa az evangélium értékét. Egy azonban biztos: az evangéliumhirdetés ügyét felvállaló testvéreit nemhogy elriasztották volna a Krisztusért viselt bilincsei, ahogyan az várható lett volna; ellenkezőleg: fogsága fokozott bizalmat és felelősséget ébresztett bennük Uruk iránt, ezért még lelkesebben hirdették őt.

15–17. v.

Az evangélium iránti elkötelezettség mellett más megfontolás is szerepet játszott az evangélium ügyének felkarolásában. Egyesek nemes szándékkal, Pál iránti szeretetből prédikáltak, hogy akadályoztatása miatt kár ne érje azt az ügyet, amelyet egész életével képviselt. Mások irigységtől és hamis versenyszellemtől hajtva álltak munkába. Alantas számításból, nem tiszta lélekkel hirdették Krisztust, úgy vélekedve, hogy lelki fájdalmat okozhatnak az apostolnak. A személyes ellenszenv fokozott lendületet kölcsönzött szolgálataknak.

A feszültség valódi okára nem derül fény, ezért csak találgathatunk. Feszélyezte őket az apostol jelenléte? Mellőzöttek érezték magukat Pál sikerreit látva? Több figyelemre, nagyobb elismerésre vágytak titokban? Tény, hogy bár buzgalmuk nem volt őszinte, az evangéliumra nézve nem voltak ellenségek. Nem a Krisztusról szóló üzenet tartalma zavarta őket, hanem Pál, aki ugyanazt az üzenetet hirdette. Semmi kivetnivaló nem lehetett abban,

amit képviseltek, különben az apostol szokása szerint nyomban helyreigazította volna az óvatlan tévedést vagy a szándékos ferdítést (vö. Gal 2,11–14). Ahogy azt sem tűrte, hogy bárki is fontosabbnak tüntesse fel a saját személyét az evangéliumnál (vö. 2Kor 11,12–14).

Nekem az élet Krisztus! (1,18–30)

Az evangélium sikere örömmel tölti el az apostolt, hiszen üdvösségét vetíti előre, bármilyen szándékkal hirdessék is. Az sem szegi kedvét, hogy kedvezőtlen ítélet esetén szembe kell néznie a halállal. Csak egy a fontos, hogy akár élete, akár halála által a Krisztus nevét illesse dicséret (1,18–20). Szent meggyőződése, hogy a halál csak közelebb viszi Urához, ezért ha rajta múlna, azt választaná. Mégis valószínűbbnek tartja, hogy a gyülekezet érdekében tovább folytatja szolgálatát (1,21–26). A fejezet záró szakaszában a filippibeliek felé fordul, és teljes egységre szólítja fel őket: együtt küzdjenek, egy Lélekben, egy szívvel az evangélium szerinti hit megtartásáért. Értékeljék különös kegyelemként, ha e küzdelemben szenvedést is kell vállalniuk Krisztusért (1,27–30).

18–20. v.

Mivel az evangélium ügye a fontos, mellékes az ügy szolgálata mögött meghúzódó szándék. Az apostol felé forduló szimpátia és szeretet vagy az ellene táplált rosszindulat nem tesz hozzá és nem von le semmit a prédikálók nyilvános szolgálatának értékéből. A lényeg a tartalom, az üdvösségről szóló örvendetes üzenet, az Isten ígéje (1,14): a Krisztusért és Krisztussal elnyerhető váltság hirdetése. Őszintén örülhet ezen az, aki az evangélium sikerén mérlegel minden tettet, és tesz különbséget lényeges és kevésbé fontos között. Emellett jelentéktelenné válik a bántani, sebezni kész kicsinyes emberi magatartás is.

Az evangélium terjedése körüli ígéretes fejleményeket a jövőre nézve is igazi örömforrásnak tekinti az apostol: „én ennek örülök. Sőt még inkább örülni fogok” (1,18b). Az ellentmondás egyfelől fogsága és az ellene forduló rosszindulat, másfelől az evangélium töretlen sikere között arról tanúskodik, hogy a háttérben valaki más, Pálnál, a rosszhiszemű prédikátoroknál, a vádhatóságnál és a fogva tartóknál hatalmasabb munkálkodik: Isten nem bízta emberkézre evangéliuma ügyét, noha előmeneteléről emberek útján gondoskodik.

Ez a hitbeli felismerés bizalommal tölti el az apostolt a maga jövője felől is: „tudom, hogy ez üdvösségemre válik” (1,19a). Ha erőfeszítését siker ko-

ronázza az akadályok ellenére is, miért aggódna a jövő felől? Minden mellett szól, hogy a dolgok ilyen irányú alakulása a végső, eszkatologikus cél elérésének garanciája.

Ismerős gondolat Pálnál, hogy a keresztyén ember jelenéből következtetni lehet a jövőjére, helyesebben: a jelen tényállásból leolvasható a jövő (Róm 5,9; Fil 1,6). Akit Isten már e jelen világban tulajdonává tett, és megtartó oltalmában részesít, hogyne lenne teljes bizalommal a végkifejlet felől is, hiszen már itt és most is kizárólag kegyelemből él. Máshol így vall erről: „Aki tulajdon Fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért odaadta, hogyan ne ajándékozna nekünk vele együtt mindent?” (Róm 8,32). Aki Krisztushoz tartozik, részese minden olyan áldásnak, amelyet Isten felkínált Fiában (vö. Róm 8,28–30).

A gyülekezet imádsága és a Lélek erejének megtapasztalása erősíti meggyőződésében: „semmit sem fogok szégyent vallani, hanem mint mindenkor, úgy most is Krisztust egészen nyíltan fogják magasztalni énértem, akár életben maradok, akár meghalok” (1,20). Pál egész élete Krisztusról szóló bizonyágtétel, hisz ő mindent az egy alapra, Krisztusra épített (1Kor 3,10–15). A halálra utaló mondatot többen az apostol bizonytalansága jelének tekintik sorsa alakulása felől. Ennek azonban épp az ellenkezője igaz. Az a bizalom jut szóhoz benne, hogy ő, Pál képes lesz betölteni küldetését. Ez az egy, ami számít. Mellékes, hogy életben maradása vagy halála révén éri-e el az óhajtott célt. E bizalom felől érthetők helyesen az apostol további meglepő megállapításai.

21–26. v.

Meggyőződését, miszerint Krisztust nyíltan fogják magasztalni érte, bár hogyan alakuljon is sorsa, ezzel indokolja: „Mert nekem az élet Krisztus és a meghalás nyereség!” (1,21). Látható, hogy e mondat első fele kétféleképpen értelmezhető. Érthető úgy, hogy Pál egész földi létét, minden gondolatát és tettét Krisztusnak szentelte; érte él, ahogyan egy szerető édesanya a gyermekéért. Érthető úgy is, hogy ő már e földi létben az örök élet örököse. Akit Krisztus magához kötött a keresztség által, már túljutott a végső halálon, Krisztussal együtt új életet nyert (Róm 6,3–4.11). „Mert ha valaki Krisztusban van, új teremtes az: a régi elmúlt, és íme: új jött létre.” (2Kor 5,17) Krisztusban már kiszabadult az örök kárhozatal hatalma alól (Róm 8,1.34). Krisztusban már egy másik világhoz tartozik, annak teljes jogú polgáraként (Fil 3,20). A testi halált ugyan még el kell szenvednie, de az nem

veheti el tőle a Krisztusban megnyert életet. Nem csoda, hogy Pál így fogalmaz: „Mert nekem az élet Krisztus!” Ebben és csakis ebben az értelemben lehet nyereség a fizikai halál, az e világi létből való eltávozás.

Az ókori világ pogány gondolkodóival ellentétben Pál nem kiutat lát a testi halálban a földi nyomorúságos lét alól, hanem az élet kiteljesedését. A földi lét idején még minden részleges, töredékes; a Krisztussal való közösségünk is. Majd csak a másik létben lesz mindez teljes (1Kor 13,12). És noha már most Krisztusban vagyunk: beteljesedve Isten kegyelmével és elrejtve az ő oltalmába, teljességgel csak ez élet után lehetünk *együtt* vele (1Tessz 5,10; Róm 6,8); „azért inkább szeretnénk kiköltözni e testből, és elköltözni az Úrhoz” (2Kor 5,8).

Ha azonban Pál arra tekint, hogy további munka várja, hogy melyiket válassza, meg sem mondhatja. Az evangélium ügye ejti zavarba, a Krisztus ügye, amelyet szolgál, s amellyel élete egybeforrt. Mert jobb lenne ugyan elköltözni és Krisztussal lenni, de hasznosabb maradni Krisztusért, jobban mondvá azokért, akik a Krisztuséi. Saját javát tartsa-e szem előtt, vagy a hasznosabbat, a sokak ügyét, a kedves és jó szándékú filippibeliekét? Ha maradnia kell, hát azokért marad, akiket egykor megérintett, és azóta is erősít és megtart az evangélium.

Végiggondolva a lehetőségeket arra a következtetésre jut, hogy maradni fog, maradnia kell: ez Isten akarata! Szolgálatra többe használ az evangéliumnak mártírhalálánál. Urát, Krisztust sem önös érdek vezette, hanem a sokak haszna: nem tekintve zsákmánynak, hogy egyenlő az Istennel, megüresítette önmagát, emberré lett, és engedelmes volt a kereszthalálig, betöltve küldetését (2,6–8). Vele ellentétben Pál most még nem halálra, hanem életre rendeltetett.

Milyen boldogság tölti el a filippibeliek szívét, milyen Pállal dicsekvő Isten iránti bizalom és hála, amikor ő, aki felől fogsága miatt nem sok jót reméltek, ismét ott áll majd szeretett testvérei körében! Akkor ismét az Úr Krisztus neve lesz naggyá hálából az apostolért.

27–30. v.

Eltelve e jó reménységgel Pál máris azon van, hogy előmozdítsa az evangélium ügyét. Ura iránti elkötelezettségéből (1,24) és a régi szeretet okán a közösség lelkére köti: „Csak ti Krisztus evangéliumához méltóan viselkedjetek” (1,27a). Az apostol élete felől nem kell aggódniuk, saját sorsuk viszont kedvezőtlen fordulatot vehet, ha néhány tisztázatlan kérdés széthú-

zást szít, és megosztja a közösséget. A fő dolog, hogy mindenben egyetlen viszonyítási ponthoz, a Krisztus evangéliumához igazodjanak.

Feltűnő, hogy az evangéliumot itt nevezi Pál először „a Krisztus evangéliumának”. Az előző versekből kivehető, hogy az evangélium, az Isten igéje és a Krisztus hirdetése közé egyenlőségjel tehető (1,12.14–17). Emellett a kifejezésmód többletértelmet is hordoz, hiszen a Krisztusról szóló üzenet egyben a Krisztus „üzenete” is: Isten és Krisztus akaratának üdvözítő megnyilvánulása. Az evangélium egyfelől az üdvösség evangéliuma abban az értelemben, hogy az üdv útjára tanít: abból ismerjük meg Isten üdvözítő akaratát. Másfelől az üdvösség evangéliuma abban az értelemben is, hogy magával ragad, meggyőz, hitet ébreszt bennünk Krisztus iránt, s mi arra eszmélünk, hogy hit nélkül, Krisztus nélkül már nem is élhetünk. Krisztus Lelke, Krisztus maga ragadott meg és győzött meg arról, hogy mi az ő szerettei és megváltottai vagyunk: üdvösségre rendeltettünk.

E személyes vonatkozásban „a Krisztus evangéliuma” a közösség öna-zonosságát is jelzi. Identitásukat Krisztus határozza meg. Nem önmaguké többé, hanem Krisztus tulajdonai. „Krisztusban vannak”, ezért várható el, hogy evangéliumához méltóan viselkedjenek.

A „viselkedni” görög megfelelője az ókori városállam (*polis*) lakóinak a magatartását jelölte, akik szabad, felelős polgárokként egyazon mércét követve együtt fáradoztak lakóhelyük felvirágoztatásán. Viseljék magukat a filippibeliek is ilyen polgárok módjára. Tartsanak ki szilárdan az evangélium mértéke mellett, küzdjenek egy emberként a közös hitért. Tegyék ezt, követve a Lélek vezetését (Gal 5,24) teljes szívből, állhatatosan kitartva a felismert igazság mellett.

Töretlen egységben kitartani nagy áldás egy közösség életében. A rendezett sorok védelmet nyújtanak a küzdőknek, katonáknak vagy a csapatsport művelőinek. Jól értették e nyelvet Pál hallgatói. Filippi polgáraink java része kiszolgált római katona leszármazottja volt. Tudták, ha az ellenfél nem bírja megbontani az arcvonalat, az vereségük előjele. Sorozatos kudarcuk a védők győzelmét vetíti előre. Így állhatnak helyt a filippibeliek is a közös hitben, a közös hitért. Csak el ne bízzák magukat. Tudniuk kell, az ellenfél hatalmasabb, mint gondolnák. Nem ők az erősebbek. Nagy hiba lenne alábecsülni leleményességét, elszántságát és erejét. Minden nyert csata emlékeztesse őket arra, aki soha nincs távol tőlük. Harcukban Isten maga küzd velük és értük. Ezért lehet és érdemes kiállni és kitartani a közös hit mellett.

Mert Krisztust hinni azt is jelenti: hiszem Isten bűnt és gonoszt legyőzni képes erejét. Ez üdvösségünk garanciája.

Kitartani a közös hitben komoly próbatételt jelent. Terhes idők elé néz az, aki küzdelemre készül. Meglephette a filippibelieket a nem várt kapcsolat: a meggyőződés Isten jósága és hatalma felől, és a gondolat, hogy sok szenvedést kell elhordozniuk hitükért. Pál mégis úgy értékeli, hogy ez a hit, ha megvan, ha abban élhetünk, olyan felbecsülhetetlen ajándék, hogy a vele járó szenvedés áldásnak, kegynek tekinthető. Mert e hit lényege ez: túl nyomorúságon és e világi szenvedésen, élet, üdvösség és boldogság vár a Krisztus közösségében. Kár, hogy a végső dicsőségben nem lehet már most részünk!

Minden győzelem az ellenfél felett az üdvösség jele – írja Pál –, benne a dicső jövőendő ölt testet a földi lét fájdó valóságában. Krisztus hatalmát és szenvedését egyszerre tapasztaljuk. Ez a keresztyén élete! Pál sorsa is erről tanúskodik. Krisztusért viselt szenvedései mutatják, hogy kegyelmet kapott arra, hogy kitartson Krisztus mellett. Hogy is van tehát? Ha Krisztus mellé szegődöm, és vele tartok, engem is ér mindaz a méltánytalanság, igazságtalanság és becstelenség, ami őt érte. A mellette vívott harcban én magam is sebeket kapok. Részesülök erejéből az evangélium által, de részesülök a szenvedéseiből is. Nem csoda, ha Pál a hívők szenvedésében – ahogyan a sajátjában is – az üdvösség ígéretének megpecsételt bizonyosságát látja (3,9–10; Róm 8,17). Az evangélium is erről győz meg: Isten a mindhalálíg alázatos és hűséges Krisztust a legnagyobb méltóságra emelte (2,6–10). Ezt tapasztalják a filippibeliek is, amikor hitükért hordoznak szenvedést. Annak a jele ez, hogy Isten felénk fordult, törődik velük. Ilyen értelemben valóban különleges – noha a döntő pillanatban aligha öröndetes – kegyelem és ajándék Krisztusért hordozni szenvedést. Ajándék, mert másokat is úgy gazdagíthat, ahogyan az evangéliumért vállalt szolgálata révén Pál szenvedése is sokakat gazdagított (2Kor 1,3–7; 6,4–10).

Krisztus példája: engedelmessége a kereszthalálíg (2,1–11)

Pál folytatja az 1,27–30-ban megkezdett intelemsort. A hitbeli egység töretlen megőrzése után a tagok egymás iránti helyes viszonyulását szorgalmazza. Mindkettőnek kulcsa a Krisztus evangéliumához igazodó magatartás. Nem véletlen, hogy a fejezetkezdő intelmi egység (2,1–4) után rögtön Jézus Krisztusra irányítja a figyelmet: „Az az indulat legyen bennetek, amely Krisztus Jézusban is megvolt” (2,5). A 2,6–11 Krisztus sorsát írja le: elhagyva isteni dicsőségét engedelmesen megalázta magát a kereszthalálíg, amely-

ből Isten a legnagyobb dicsőségre emelte. Ez Krisztus evangéliuma, az élő Úr története, múltja és egyben jelene, üdvösségünk alapja és záloga. Ez a történés határozza meg a hívek egész életét.

1–5. v.

A filippibeli keresztyén közösség nem szabad emberek önkéntes szövetsége, amolyan polgári társulás, hanem Jézus Krisztus gyülekezete. Ezt jelenti a „Krisztusban” kifejezés (2,1). Akik Krisztusban vannak, akik hozzá tartoznak, vegyék alaposan fontolóra azt, amit az apostol felvetésként elébük tár. A feltételes mondatok helyeslésre várnak: aki Krisztusban van, egyetért az-
zal, hogy az ő gyülekezetében, amilyen a filippibeli is, természetes módon jelen kell lennie a vigasztalásnak, a szeretetből fakadó figyelmeztetésnek, a Lélek egységében fogant (vö. 1Kor 12,13) és megélt közösségnek, az irgalomnak és a könyörületnek. Minden tagnak szent kötelessége, hogy felkarolja és gyakorolja valamennyit. Hogyan is tehetnének másként azok, akik „Krisztusban” Isten örök üdvösségre rendelt gyülekezetének a tagjai?

Mivel Pál okvetlenül számít a gyülekezet egyetértésére, rátér a lényegesebbre: „ugyanazt akarjátok!” (2,2a). E tömör mondat mélyebb értelmét a soron következő intelemsor (2,2b–4) világítja meg. De hogy nagyobb súlyt adjon mondandójának, előbb személyes érintettségét emeli ki: „tegyétek teljessé örömet...” (2,2a). Pál akkor örül, ha a gyülekezetben jól alakulnak a dolgok, az evangélium mértéke szerint.

Az „akarjátok” ige görög eredetije még kétszer tűnik fel a szakaszban (2,2b.5a). Fordítása sokrétű a jelentésárnyalatok gazdagsága miatt. A hívek azonos gondolkodásmódját, szándékát, törekvését, indulatát, érzületét fejezi ki, egységbe foglalva az emberi cselekvés folyamatát beindító értelmi, érzelmi és akarati elemet: „ugyanazt *akarjátok*” (2,2a), „egyet akarva ugyanarra *törekedjete*” (2,2b), „az az *indulat* legyen bennetek” (2,5a). A belátás, a lelki hozzáállás és a szándékában megingathatatlan tetterő hármas mozzanata egyetlen kifejezésbe sűrűsödik. Ennek megfelelő cselekvést vár el az apostol minden tagtól, mert ez illik Krisztus gyülekezetéhez.

„...ugyanaz a szeretet legyen bennetek, egyet akarva ugyanarra törekedjete. Semmit ne tegyetek önzésből, se hiú dicsőségvágyból, hanem alázattal különbnek tartsátok egymást magatoknál” (2,2b–4). A felsorolás az egymás iránti viszonyulás fő ismérveit számlálja elő. A szeretet kiteljesedéséért már az 1,9-ben könyörgött az apostol. A szép eredmény ellenére még van mit tenni. Az önös érdek, a közösségben érdemtelenül is kitűnni akaró dics-

vágy nem egyeztethető össze a szeretet és kölcsönös megbecsülés követelményével. E hamis törekvés ellensúlyozására az alázatot ajánlja az apostol.

Az ókori görög és római világ megvetette az alázat minden formáját: rab-szolga-magatartás az, szabad emberhez méltatlan. Az ószövetségi és korai zsidó felfogás azonban nagyra értékelte. Az emberi esendőség Isten előtti elismerése mellett a hódolat és a bizalom kifejezője volt. Emberközi kapcsolatban a mások megbecsülését, nagyra értékelését jelentette. Az alázat méltó helyet biztosít az embertárs számára önmagam mellett. Aki tudja a helyét, nem esik nehezére akár maga fölé is emelni az erőtlent.

A sor végén az apostol példát ad az alázat gyakorlati alkalmazására. A görög mondat kétféleképpen olvasható. Az egyik olvasat szerint senkinek sem kell lemondania a saját érdekéről, de szem előtt kell tartania a mások előmenetelét is: „senki se a maga hasznát nézze, hanem mindenki a másokét is” (2,4). A másik olvasat közelebb áll ahhoz a mintához, amely Krisztus tetteiből (2,6–8) olvasható ki: „senki se a maga hasznát nézze, hanem mindenki a másokét”. Ha kivétel nélkül mindenki így tesz, az egyén a közösség gazdagsága által gyarapszik.

Az 5. vers összegez és tovább mutat: „Az az indulat legyen bennetek, amely Krisztus Jézusban is megvolt.” A konkrétabb tartalom a következő egység alapján körvonalazható. A tagok egymás iránti viszonyulását a Krisztus evangéliuma, mi több, Krisztus maga, az ő tette, magatartása határozza meg. Pál nem ötletszerűen sorolta fel a teendőket. Evilági erkölcskódex helyett Krisztuson tájékozódik úgy, ahogyan ő az evangéliumból megismerhető, és akinek a története az evangélium maga: Isten üdvözítő tette Krisztus megaláztatásában és felmagasztaltatásában.

6–11. v.

A Fil 2,6–11 az újszövetségi Szentírás egyik legszebb része, a Filippi levél Krisztus-himnusza néven vált ismertté. A fennkölt hangvétel és az érzéketes leírás okán indokolt a műfaji besorolás: himnusz, még hozzá Krisztus-himnusz a tartalom miatt. Hogy valóban a Pál korát megelőző keresztyén énekről van-e szó, vitatott az újszövetségi szakirodalomban, ahogy a háttér is (pl. Ézs 53), amely fényt vetne keletkezése körülményeire. Némelyek az istentiszteleti liturgiában használt és fennmaradt egészen korai szöveget látnak benne, amely a keresztyénség első évtizedeiben keletkezett. Mások Pál keze munkáját sejtik a sorok mögött. A kérdésben nincs végleges döntés. Tény, hogy a himnusz levélbeli helye egészen szokatlan, mivel egy intelem-sor (2,1–5.12–18) közepébe ágyazódik be.

A himnusz Krisztus „történetét” beszéli el a kezdetektől felmagasztaltatásig, kiemelve a legsajátosabb mozzanatokát. A két csúcspont között a kereszt abszolút mélypont: Krisztus engedelmes megaláztatásának történetileg is nyomon követhető eseménye. A kezdetekre, Krisztus preegzisztenciájára, az ő testet öltése előtti létére Istennél, Istennel azonos létmódban és méltóságban (vö. Jn 1,1–2) nincs történeti rálátásunk. Ez a hit dolga. Feltámadása felől szemlélve mégis olyan szilárd bizonyosság, mint az is, hogy akit Isten feltámasztott az ő ügyéért méltatlanul elszenvedett kínhalál után, annak a maga jobbán ad helyet a legnagyobb dicsőségben.

A himnusz végig Krisztusról szól, de nem emlékezik meg testet öltése, szenvedése, halála vagy megdicsőíttetése megváltó hasznáról. Szaknyelven szólva: a himnusz tiszta krisztológia üdváni felhang (vö. 2Kor 8,9) nélkül. Mégis ez a történet az, amelyben a keresztyén egyház már a kezdetek kezdetétől felismerte üdvössége alapját és zálogát (vö. ApCsel 2,22–24.36; 1Kor 15,1–5).

A ritmikusan felépített himnusz tartalmilag két szakaszra tagolható: az első Krisztus önkéntes megaláztatását írja le, fokozatosan ereszkedő irányt követve, a második felmagasztaltatását egyetlen, határozott felütéssel. Előbb Krisztus tettét követhetjük nyomon (2,6–8), majd Isten tettét Krisztussal (2,9–11). Az alanyváltás ellenére mindkét szakasznak Krisztus a központi alakja: haláláig következetes engedelmességét Isten maga pecsételi meg azaz, hogy őt a legnagyobb méltóságra emeli, és megajándékozza az Úr (*Küriosz*) névvel is. Az a név ez, amellyel Isten titokzatos és legszentebb nevét (JHVH) már az Ószövetség írói is behelyettesítették, hogy elejét vegyék e magasztos név méltatlan említésének (vö. 2Móz 20,7).

6–8. v.

A himnusz két szinten tárja eléink Krisztus önkéntes aláztatát: mennyei és földi vonatkozásban. Isteni létmódját és megjelenését tekintve Krisztus teljességgel Isten, istenségében Atyjával mindenben egyenlő. A teremtet világtól s benne minden teremtménytől mérhetetlen különbség választja el (vö. Kol 1,15–17). Senki sem ér fel hozzá Istene kívül. Olyan pozíció ez, amely neki természetszerűen kijár, és tőle el nem vitatható.

Ezt a magasztos létmódot adja fel Krisztus, nem tekintve zsákmánynak, erővel megszerzett, elidegeníthetetlen birtokának, amelyen senkivel sem osztozik. Nem kapaszkodik bele görcsösen, ahogyan a földi hatalmasok teszik rangjukkal, címükkel, másoktól elorzott javaikkal, mert önbecsülésük és kö-

zösségi presztízszük zálogát látják bennük. Krisztus önként mond le méltóságáról: megüresíti önmagát.

Az önmegüresítés és ami azt követi, üdvösségünk történetének döntő eseménye, s ezért óvatosan kell értelmeznünk. Krisztus eltekint isteni lététől olyannyira, hogy az teljesen a háttérbe szorul. Nem szűnik meg, csupán nem látható, nem tapintható; élettörténete során olykor talán mégis megsejthető (vö. pl. Mk 2,7; 4,41). Isteni dicsősége helyett közönséges rabszolgaként áll előttünk: emberré lesz. „Szolgai formát vett fel, emberekhez hasonlónak lett.” (2,7) Hogyan is lehetne találóbban leírni az ő isteni és emberi léte közti mérhetetlen különbséget?

Krisztus emberlétét két kifejezéssel jellemzi a himnusz: „megalázta magát, és engedelmes volt mindhalálig” (2,8). Mindkettő beszédes példája annak, hogy semmi sem állt távolabb tőle a hiú önelégültségnél. Nem a maga hasznát kereste. Emberléte hamisítatlan rabszolga létmód: teljesen elkötelezett, mint aki feltétel nélkül aláveti és kiszolgáltatja magát egy felettes akaratnak, amely meghatározza teljes létét és minden tettét. Ez az indulat vezette végig, beleértve kereszthalála pillanatát. Önként vállalt alázata következményeként itt jutott el a teljes mélypontra. Istentől elhagyott volt (Mk 15,34), átok alatt lévőhöz hasonló (5Móz 21,22–23a; Gal 3,13), hitvány rabszolgához méltó kínhalált szenvedett: Atyja akaratának engedelmeskedett.

9–11. v.

E mélypontról, lélegzetvételnélküli időt sem hagyva a mennyei dicsőség elképzelhetetlen magasságába emel a himnusz. „Ezért”, vagyis a kereszthalál tanúsított engedmességért „fel is magasztalta őt Isten mindenek fölé, és azt a nevet adományozta neki, amely minden névnél nagyobb” (2,9). Isten felől másként tűnik fel Krisztus megaláztatása. Nem származó vereség, bukás, totális kudarc, hanem tisztesség, dicsőség, teljes győzelem: Isten akarata beteljesülésének döntő pillanata. Isten dicsősége a földi valóságban legfenségebben a kereszten ragyog fel. A világi rend a feje tetejére állt: a megvetett dicső lett, az átkozott áldott, a megvert, megalázott a világ Ura. Krisztus felátadása és felmagasztalása igazolja ezt, hogy senki ne érthesse félre a kereszt eseményét (vö. Róm 1,3–4). Mindezt betetézve Isten saját nevével ajándékozza meg a mellette mindvégig kitartó Igazat (2,9b).

A névadás nem kitüntetés a múltban végbe vitt tettért, hanem Krisztus jogaiba való teljes és nyilvános visszahelyezése: Isten átadja neki uralmát a mindenség felett. Minden teremtmény Krisztusnak tartozik hódolattal.

Isten reáruházta legszentebb nevét és ezzel együtt teljes uralmát; rá, és senki másra. Méltósága és hatalma nem függ azok számától, akik már elismerték őt, és térdet hajtva hódolnak előtte. A himnusz nyilvánvalóvá teszi: rajta kívül nincs más, akinek hódolni érdemes. Akarva, nem akarva egykor minden teremtmény térdre kényszerül előtte, mert ő uraknak Ura (vö. 1Kor 15,25–26).

A filippibeliek földi, e világi körülményeit tekintve természetes, hogy a himnuszt felvezető intelem: „az az indulat legyen bennetek” (2,5), csak részben, Krisztus emberként gyakorolt alázatos-engedelmes magatartását tekintve lehet példaértékű.

Az üdvösség munkálása félelemmel és rettegéssel (2,12–18)

Pál folytatja a himnusszal megszakított intelmek sorát. Az első intelem (2,12–13) nemcsak a korábbiakhoz (2,1–4) kapcsolódik, hanem a himnuszhoz is. Nem véletlen, hogy itt olvasható Pál egyik legvitatottabb felhívása: „munkáljátok üdvösségeteket!” (2,12b). Erre építve a hívők szív szerinti, derűs engedelmissége olyan példává válhat a hitetlen világ előtt, amelynek missziós értéke felbecsülhetetlen (2,14–16a). A záró sorokban, a gyülekezet közösségi életének várható kiteljesedésére nézve Pál kijelenti: joggal dicsekedhet majd azzal Krisztus megjelenésekor. Ezért továbbra is kész meghozni minden áldozatot, beleértve a mártírhálált is, csakhogy hasznára lehessen a gyülekezetnek (2,16b–18).

12–13. v.

A felvezető köztűz közvetlen kapcsolatot teremt a himnusszal: „Ezért”, „Ezért tehát”. A mondandó súlyát az ismételt megszólítás is jelzi: „testvéreim!” (1,12). Pál méltatja a gyülekezet kitartó engedelmisségét. A kifejezés Krisztus engedelmisségét idézi fel (2,8). Az irány jó, de van még mit tenni: „nem csupán jelenlétemben, hanem sokkal inkább most, távollétemben is” (2,12b). Pál jelenléte jó hatással volt a közösségre. Távollétében még nagyobb figyelemre és fegyelmezettségre van szükség. Az 1,27-tel kezdődő intelem-sor és a levél további intelmei (3,15–16; 4,2–3.8–9) jelzik a fennálló hiányosságokat. A megtapasztalt engedelmisségre hivatkozva hangzik: „munkáljátok üdvösségeteket!” (2,12c).

A mondat idegenül cseng. Pál, a hitből való megigazulás eltökélt szószólója, az üdvösség munkálását Isten páratlan kegyelmi tettének tartja. Az ember, ha a legkegyesebb is, semmivel sem járulhat hozzá a saját üdvösségéhez. Sem a hit, sem a legkiválóbb tett, sem a magasztos istendicséret, sem az

önzetlen adakozás, sem az aszketikus önfegyelem, de még az erkölcsi feddhetetlenség sem fogható fel üdvyszerző érdemként. Mindez nem feltétele, hanem lehetséges következménye a bűnös embert elfogadó isteni könyörületnek (Róm 5,6–8). Mint jelent tehát itt ez a mondat?

Némelyek elvitatják a szó Pálnál szokásos értelmét, és a közösségi jólét alapfogalmát vélik felfedezni az „üdvösség” kifejezésben. A gyülekezetet tartva szem előtt – hangzik az érv – az apostol a közösségi élet felvirágoztatására buzdít: egymást különbnek tartva magatoknál, együtt és egymásért munkálkodjatok, míg el ne éritek a tökéletes harmóniát, közösségeitek „üdvösséget”. Így munkáljátok hát üdvösségeketek! A megoldás tetszetős, de nem meggyőző. E szokatlan intelmet helyesebb a 13. vers felől értelmezni.

Pál szándéka abból érthető meg, amit Istenről mond. A „munkáljátok üdvösségeketek” felhívás a következő állításra épül: „Isten az, aki munkálja bennetek mind a szándékot, mind a cselekvést...” (2,13). Az emberi tett mögött Isten tette áll, az határoz meg és irányít mindent. Felgerjeszti a szív indulatát, és mozgásba hoz, minősíti fáradozásunkat, és feljogosít arra, hogy engedelmességünkre úgy tekintsünk, mintha mi magunk munkálnánk, vinnénk előre üdvösségünk ügyét.

Egymás mellé rendezve a legfontosabb tartalmi elemeket így adhatjuk vissza e szakasz értelmét: engedelmeskedjeteK egyre inkább, hiszen, mivel Isten maga munkál mindent a szándéktól kezdve a megvalósulásig, végső soron ő maga vezet üdvösségre titeket. Eközben ti csak annyit tesztek, hogy komolyan veszitek akaratát. Ezzel máris üdvösségeK áldott útján jártok: engedelmeskedtek, ezzel munkálva üdvösségeK. Ennyit tehettek. TegyéteK tehát mindezt Isten iránti tisztelettel és mély hódolattal, félelemmel és rettegéssel, mint akik jól tudjátok: üdvösségeK Isten kezében van. EngedelmeségeKben Isten kegyelmes-hatalmas munkáját tapasztaltátok meg már eddig is, mert ez tetszett neki, ez az ő akarata. Jövőtök nem reménytelen.

Miközben Krisztus megváltó tette (2,6–8) ösztönzi és alakítja engedelmességünk (2,5), felgerjesztve bennünk azt az indulatot, amelyet ő maga tanúsított Isten iránt, nos, eközben a részleges, hiányos, állandó korrekcióra szoruló engedelmességünk Isten megigazítja és gyümölcsözővé teszi, mint ahogyan felmagasztalta a halálíg engedelmes Krisztust is, megpecsételve és megkoronázva önkéntes, alázatos megváltó munkáját (2,9–11). Így lesz a himnusz ősmintája annak, ahogyan Isten bennünk és velünk cselekszik, Krisztus által és Krisztusért. Üdvösségünk titka, hogy Krisztushoz tartozunk, és csak vele együtt érhetünk célba.

14–16a v.

„Zúgolódás és vonakodás nélkül tegyetek mindent” (2,14) – összegzi Pál az intelmeit (1,27–30; 2,1–4; 2,12–13). Az általános névmás, „mindent”, gyűjtőfogalomként utal az engedelmességre (2,12), és summázza a hívő valamenyny kötelezettségét. A mondat pozitív értelemben így hangzana: amikor Isten akaratát követve engedelmeskedtek, tegyetek mindent örömmel, jó lélekkel, hálás szívvel. A zúgolódó engedelmesség visszás, elégedetlen, lázongó lélekre vall. Hiányzik az összhang a konkrét tett és a belső hozzáállás között. Meggyőződése ellenére tesz így az ember. Inkább visszakozna, szabadulna a kényelmetlenné vált kötöttségtől. Az unott, vagy dacos és lázongó szolga viselkedik így, nem a szeretett gyermek, aki örömmel keresi és követi Atyja akaratát. Rossz reklám az atyai háznak, ha a fiak elégedetlenségétől hangos a környék. A szemlélő ez alapján minősíti az otthont, a pogány környezet a gyülekezetet és annak Urát. A keresztyének tisztessége, romlatlan élete a közösség gazdagsága, de nyeresége lehet az Istentől elidegenedett, emberségéből kifordult, önmagával meghasonlott nemzedéknek is. A példás élet missziós értéke figyelem reméltó, mert Isten hibátlan gyermekei úgy ragyoghatnak irányvesztett kortársaik között, mind fényes égitesetek a tiszta éjszakában.

Pál nem a kíméletlen erkölcsi szigor zord tanítója, hanem az Atya és Krisztus iránt örömmel elkötelezett szív igaz lelki apostola. Ezt tanúsítja a félversnyi mondat: „ha az élet igéjére figyeltek” (2,16). Pál csak itt nevezi az evangéliumot az élet igéjének. Arra int, hogy a keresztyén ember tájékozódjék mindenben új életének és végső üdvösségének áldott igéjén: „...megalázta magát, és engedelmes volt mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig. Ezért fel is magasztalta őt Isten.” (2,7–9) Az éltető ige engedelmességre buzdít, vigaszt és támaszt nyújt a próbák idején. Mi több, míg a törvény előtt mindenki vétkes, az Atyához ragaszkodó és Krisztushoz igazodó igaz hitben megélt élet megigazított, „hibátlan”, vagyis kikezdehetlen Isten előtt (vö. Róm 8,1), ugyanis Krisztusban és Krisztusból él, és mindent mindig Krisztusra, az egyetlen alapra épít (1Kor 3,10–12).

16b–18. v.

A gyülekezet példás élete reményéggel biztatja az apostolt végórája felől is. Ha megszívlelik intelmeit, ő bátran állhat Ura ítélőszéke elé a parúzia napján. Jó szándékuk felől nincsenek kétségei. Igyekezetükben, odaadásukban már eddig is Isten kegyelmének munkáját ismerte fel: „meg vagyok

győződve arról, hogy aki elkezdte bennetek a jó munkát, elvégzi Krisztus Jézus napjára” (1,6). Bizakodásának ez az alapja. Az evangélium, az élet ígéje, amelyből élt, és amelyért annyit tett a közösség (1,5,7), további gyümölcsöt terem. Így Krisztus napján majd beigazolódik, hogy az apostol nem futott és nem fáradt hiába. Ez tehát a gyülekezet ügye Pálért.

Ami Pált illeti, a sportéletből kölcsönzött kép segítségével szemlélteti kitartó munkáját: célirányosan, eltökélten, fegyelmezetten szolgált, idejét-erejét nem kímélte. Így volt ez, és így lesz ezután is, ezért nem fog szégyent vallani. Mert Pál tudva tudja: Isten munkálja mind a szándékot, mind a cselekvést tetszése szerint (2,13). A fennálló emberi esendőség és gyarlóság ellenére betölti akaratát. Pál ereje erőtlenség által ér célhoz (2Kor 12,9; 13,4).

A versenysport nyelvéről az áldozati kultusz nyelvére vált az apostol: „ha italáldozatul kiöntetem is a hitetekért bemutatott áldozatban és szolgálatban, örülök, és együtt örülök mindnyájatokkal” (2,17). Perében nem született végleges döntés, felmenthetik vagy halálra ítélik. A képi kifejezés az utóbbira utal, Pál mártíriumára. A filippibeliek között végzett szolgálatára úgy tekint, mint Isten előtt végzett papi szolgálatra: önmaga halás odaszánása ez Istennek a gyülekezetért. Az oltáron égő áldozati állatra olykor bort töltöttek: ez volt az italáldozat. A „kiöntetem” szóval Pál a maga halálára utal, de egyben szolgálata betetőzésére is. Nem a halál ténye tölti el örömmel, hanem hogy azzal is jó ügyet szolgál, az evangélium ügyét. Istenbe vetett bizalma és helytállása olvasói hitét erősíti. Ennek örvend, és osztozik a hite gyarapodásán örvendező gyülekezet örömeiben is.

Az örömről szóló gondolatok megértési nehézsége abban van, hogy összefonódnak az öröm okának különböző vetületei. Hogyan is örülhetne a gyülekezet az apostol halálának? Annak viszont örülhet, ha nem hátrál meg, mindvégig kitart. Így halála is szolgálatának részévé lesz: megpecsételt engedelmisségét Isten örök élettel koronázza meg Krisztusért. Példájából bátorságot, erőt, lendületet meríthetnek a filippibeliek is, kitartóbban járhatják az engedelmisség útját. Ennek örül Pál. A fájdalmas eseményből így sok jó származhat. Erre nézve mondja az apostol: „de ugyanígy örüljete ti is, és örüljetek velem együtt!” (2,18).

Timóteus és Epafroditosz elküldése (2,19–30)

A fejezet utolsó szakaszában Pál két munkatársról ad hírt, akik mellette vannak, és akiket a gyülekezet is ismer. Tisztázza helyzetüket, előrevetíti küldetésüket, amelyet a filippibeliekért és az apostolért, végső soron az evan-

géliumért vállaltak fel. Mindketten az önzetlen, buzgó és elkötelezett szolgálat példaképei.

19–24. v.

Timóteus régi munkatárs (ApCsel 16,1–3), ragaszkodása felülmúlhatatlan. Teljesen azonosult Pállal az evangélium ügyének szolgálatában, ezért is áll ott a neve a címiratban (1,1). Pál irányítását mindig úgy követte, mint engedelmes gyermek az atyjáét. Sok küldetésben volt már része, kipróbált ember, s most készen áll arra, hogy Filippibe menjen. Tőle akarja megtudni Pál, hogyan is állnak a dolgok. Ezért a figyelmükbe ajánlja őt, igen kedvező képet festve róla.

Timóteus gyakorlatiassága használt az evangélium ügyének. Gondoskodó figyelme mindenre kiterjedt, őszintén és önzetlenül járt el a rábízott ügyekben. Szeme volt arra, amire soha nem figyel fel az, aki mindig nagyobbra, többre vágynak. Áldozatkészsége, elkötelezettsége kivívta Pál elismerését. Személyes ambíció vagy önös érdek nem homályosította el gondolkodását, a mások ügyét szíves örömet helyezte a magáé elé. Alázatos volt, csendes, szelíd, szolgálatkész, amit némelyek gyengeségnek véltek (1Kor 16,10–11). Olyan indulattal áldotta meg a Mindenható, amelyet Pál a gyülekezettől is elvár (2,3–4). „Nincs mellettem hozzá hasonló lelkületű” (2,20) – írja róla, azaz a kifejezéssel méltatva hozzáállását, amellyel korábban Krisztusra mutatott (2,5). Most azonban Pál még nem indítja útnak, előbb látnia kell, hogyan alakulnak dolgai. Ezzel menti őt ki a filippibeliek előtt, akik friss híreket reméltek tőle. Helyette Epafroditosz indul, ő viszi a levelet is. Pál kilátásba helyezi: ha ügye kedvezően alakul, rövidesen személyesen ellátogat Filippibe. Sorsa az Úr kezében van, ez tölti el reménnyel.

25–30. v.

Epafroditosz a gyülekezet küldöttje, ő kézbesítette az adományt. Azzal a megbízatással érkezett, hogy álljon az apostol szolgálatába. Hadd legyen mellette még valaki, aki kívülről segíti fogsága alatt. Tudakozódjék, teremtsen kapcsolatot, tárgyaljon, látogassa és lássa el az apostolt, gondoskodjék arról, hogy az adomány ne jusson idegen kézre, majd térjen vissza, és tájékoztassa a gyülekezetet. Egy váratlan és súlyos betegség vetett véget szolgálatának. Már annyira felépült, hogy visszatérhet, hadd lássák honfitársai, hogy jól van. Pál komolyan aggódott sorsa miatt, s megnyugtatta, hogy visszaküldheti. Óvja is, mert attól tart, még nem elég erős a szolgálatra. Érzé-

keli a gyülekezet csalódottságát és neheztelését is követük kudarca miatt. Elégedetlenség, aggodalom és nyugtalanság borzolta a kedélyeket. Jó lesz a helyzetet mielőbb rendezni, hogy a felek megnyugodjanak, és szomorúságra ne jöjjön szomorúság. Szép ajánlással bocsátja el Epafroditoszt, aki vágyva vágyik viszontlátni testvéreit.

Tanulságos, ahogy Pál e jól indult, de megrekedt küldetést és a kialakult kényes helyzetet kezeli. Azon van, hogy enyhítse a gyülekezet csalódottságát, hadd lássák a dolgok másik oldalát is. Epafroditoszt nem terheli felelősség, nem tehet arról, hogy megbetegedett. Vállalkozását jó szándék és áldozatkészség vezette. Míg a filippibeliek nyugodtan éltek otthonuk biztonságában, ő komoly kockázatot vállalt értük, hisz helyettük szolgált. Meltatlan lenne alábecsülni fáradozását, és rá terhelni a felelősséget. Másfelől, a gyülekezet megbízásából felvállalt szolgálata több a pusztán gyülekezeti ügynél. Itt nem a közösség presztízse a tét. Rosszhiszemű, kevély és önző lélekre vall az efféle vélekedés. Végső soron Epafroditosz az evangélium dolgában járt el, Krisztus ügyében, s emiatt került életveszélybe. Inkább becsülniük kellene őt, annál is inkább, mivel szolgálatát részben betöltötte: az adomány biztonságban eljutott Pálhoz (4,18). A könyörülő Istennek köszönhető, hogy nem lett nagyobb a baj. Ő fordította jóra a dolgot az emberi esendőség és erőtlenség ellenére. Fogadják hát teljes örömmel követüket, és becsüljék meg az ilyent. Hisz lábadozása közben is azon emésztette magát, hogy állapotának a híre nem keltett-e fölösleges riadalmat és túlzott aggodalmat szeretett testvérei körében.

Pál Krisztusért kárnak ítélte mindent (3,1–11)

Az apostol ismét öröme buzdít, majd hangot vált, és keményen szól azokról, akik befolyásuk alá akarják vonni a gyülekezetet (3,2–4). Zsidó háttérű keresztyének lehettek, akik nem tudtak elszakadni atyai hagyományaiktól. Pál saját zsidó vallásos múltján példázza, hogy Krisztusért kész volt kárnak és szemétnak ítélni mindazt, amit korábban nyereségnek tartott (3,5–7). Felismerte: Isten Krisztusért igazította meg hit által, így Krisztussal közösségben juthat üdvösségre. Krisztusba oltva részesedik feltámadásának erejéből, amely késszé és képessé teszi, hogy részt vállaljon szenvedéseiből is; így hasonlóvá lesz az ő halálához. Krisztussal egybekötve reménységgel tekint feltámadására (3,8–11), tudva, hogy Isten Krisztust is feltámasztotta a halálból. Ő az első zsenge, azután az övéi az ő eljövetelekor (1Kor 15,23).

1. v.

Ahogy korábban is, Pál öröme buzdít (1,4; 1,18; 2,17–18; 2,28–29). Az öröm konkrét tárgyát nem említi, viszont egy különös kifejezéssel él: „az Úrban”. A keresztyén lét lényegét érinti ezzel, és arra az öröme utal, amely Krisztusból táplálkozik, és Krisztusra és az ő ügyére néz. Azonosságtudat és lelkiség ez együtt. Öröm, hogy a keresztyének Krisztus tulajdonai, az ő oltalma alatt élnek. Minden tevékenységük belőle indul ki és általa jut célba. Öröm, hogy megismerhették, és úgy ismerik őt, mint kiszenvedett, de felmagasztalt Urat. Bárhol is beszél örömről Pál, ennek az alapvető tudatosságának a megnyilvánulását láthatjuk konkrét élethelyzetekben. Az „egyébként” kifejezés erre utal: a Krisztusra bizton hagyatkozó, Krisztusért, az ő ügyéért, a keresztyén közösségért és testvérért önmagát odaszánni kész élet öröme.

2–4. v.

Kemény szavak záporoznak azokra, akiket Pál a hit ellenségeiként azonosít: kutyák, gonosztevők, megmetéltek. Zsidó származású keresztyénként tartjuk számon őket, akik korábbi vallásosságuk kegyességi gyakorlatához igazodva éltek meg keresztyén hitüket. Sürgették a körülmetélkedést, megkövetelték a szombatra, tizedre, étkezésre, kultikus tisztaságra vonatkozó törvények magtartását. Úgy vélték, a Krisztusban kapott váltság nem teljes a zsidó életforma követése nélkül (vö. Gal 2,11–14).

Akik így gondolkodnak – érvel Pál –, megtagadják hitük lényegét, azt a felismerést, hogy csak Krisztus által van üdvösség, és rajta kívül nincs senki és semmi, ami üdvözíthetne. Minden más hitvány pótcselekvés. Csak arra jó, hogy különbnek érezze magát az ember, saját, exkluzív identitást kreálva magának, hogy aztán abban lássa üdvössége biztosítékát a kétségek idején. Nincs is ennél nagyobb tévedés!

Pál nem titkolja lesújtó véleményét. Akik ilyenekbe vetik bizalmukat, megvetni valók, mint ahogyan megvetették az ebet az ókori népek körében, így a zsidóságban is. Gonosz szándék vezérli őket. Nem körülmetéltek, Isten számára elválasztottak, hanem megmetéltek. Magukon hordozzák istentelenségük bélyegét. A „megmetélés” a fitymán ejtett bemetszésekre utalhat, amelyet pogány rítus követői ejtettek magukon vallási identitásuk kifejezőjeként.

Velük szemben a Krisztus kizárólagosságában bízó keresztyének Isten választottjai, ők szolgálják igazán Urukát, hiszen Lelke által és Lelke szerint

élnek. Krisztuson kívül nincs más dicsekvésük, ezért nem is bizakodnak semmiben, ami a testi-földi léthez tartozik.

A 4. versben Pál zsidó múltját értékeli. Megállapítja, hogy e világi, „test szerinti” értelemben bőven lenne mivel dicsekednie. Ha bárki is dicsekedni merne vele szemben, tudja meg, hogy e tekintetben ő verhetetlen.

5–8. v.

Pál előbb zsidó származásáról szól, majd vallásos elkötelezettségéről. Származásának négy jegyével büszkélkedhetne: a nyolcadik napon körülmetélték, Izráel népéből, Benjámin törzséből való, héber a héberek közül (3,5). A körülmetélés hovatarozásáról tanúskodik. Testén viseli identitásának meghatározó jegyét, amely megkülönbözteti pogány környezetétől. Az Izráel névnek, szemben a zsidóval, nemes csengése és méltósága van. Isten Jákobot, az ősatyát ruházta fel ezzel a névvel, megpecsételve kiválasztottságát. Utódai büszkén viselték e nevet, kifejezésre juttatva ősi eredetüket és vérvonalbeli tisztaságukat. Szórványban született, jórészt ott nevelkedett, és zsidó ifjú létére igazi izraelita volt. Benjáminita származására eredeti neve utalt. Saulról, Izráel első királyáról kapta a nevét, egy kivételes törzs nagy szülöttjéről, e törzs pedig túlélve a zsidóság történetének katasztrófáit, a 70-es háború leveréséig együtt élt Júda törzsével Júdea területén. Hébernek a héberek közül az anyaországgal ápoltszoros kapcsolat miatt nevezi magát. Szülei Palesztinából vándorolhattak ki a kis-ázsiai Társzusz városba, szigorúan őrizve hazájuk ősi hagyományait.

Vallásos elkötelezettségéről három dolgot említ: „törvény szempontjából farizeus, buzgóság szempontjából az egyház üldözője, a törvényben követelt igazság szempontjából feddhetetlen voltam” (3,5b–6). A Törvény rendelkezéseit híven követte a farizeusi rend szigorú értelmezése szerint, amely a papi tisztaságideált kiterjesztette a hétköznapi élet minden területére (vö. Mt 6,1–18; 23,2–36; Luk 18,12; 20,38–48). Pál buzgósága e téren nem ismert határt, önként vállalkozott az egyház üldözésére. Ott volt István megkövezésénél, házról házra járt Jeruzsálemben, férfiakat és nőket hurcolt el és vetetett börtönbe (ApCsel 8,3). Főpapi felhatalmazással indult Damaszkuszba, hogy elfogja és a Főtanács elé állítsa az oda menekült tanítványokat (ApCsel 9,1–2). Egyházüldöző múltjáról többször is említést tesz írásaiban, felidézve szertelen rajongását atyai hagyományaiért (Gal 1,13–14). A törvénytisztelet terén aligha akadt Pálnál különb kortársai között. Maximálisan teljesített minden előírást a leg súlyosabbaktól a legkönnyebbekig. Ekkor

még másképp ítélte meg a törvény súlyát (vö. Róm 7,7–25). Megtérésekor döbbsent rá arra, hogy a törvénykövetés útján egy ember sem lehet igazzá Isten előtt.

A nagy fordulat a Damaszkuszba vezető úton következett be, ott szólította meg és hívta el őt a feltámadt Úr. Akkor vált az evangélium elkötelezett hirdetőjévé, és cserélte a görögös Pálra eredeti nevét (ApCsel 9,1–30; 13,9). E döntő pillanat maradandó élménye alapján értékelve múltját írja: „Ellenben azt, ami nekem nyereség volt, kárnak ítéltam Krisztusért. Sőt most is kárnak ítélek mindent Krisztus Jézus, az én Uram ismeretének páratlan nagyságáért. Őerte kárba veszni hagytam és szemétnek ítélek mindent, hogy Krisztust megnyerjem.” (3,7–8) A „kárnak ítélem/ítélek” szókapcsolat múlt és jelen idejű ismétlődése, majd a sorzáró erős, már-már vulgáris kifejezésforma tanúsítja, mekkora hálával tekintett Pál elhívására. Soha nem ingott meg abbéli hitében, hogy nagyszerű történés részesévé lett Krisztus által. Amit egykor mindennél többre tartott, ami megbecsülést szerzett neki zsidó kortársai között, azt mind, kivétel nélkül kárnak és szemétnek ítélte, és annak tekinti a levélírás pillanatában is. Kár és szemét, veszteség, ebnek szánt hulladék: mondja ki az ítéletet az új, Krisztusban nyert felismerés fényében arról, amire egykor oly büszke volt.

9–11. v.

Tovább lépve tömören összegzi mindazt a jót és nyereséget, amelyből Krisztus megismerése által részesült. Mély értelmű teológiai fogalmak segítségével világít rá a megváltás titkára. Okfejtésében összekapcsolódnak a jogi és a viszonzyszemlélet kifejezései, egyfelől a hit általi megigazulás, másfelől a Krisztus-közösség és a Krisztus sorsából való részesedés jellegzetes szófordulatai. Pál tanújelét adja annak, hogy a keresztyén hit lényegének a kifejtésénél egyik beszédmód sem nélkülözhető, s bár a fogalmiság különböző, az úgy, amelyről szól, az egy.

„Hogy kitűnjék rólam őáltala...” (3,9a) A törvény tükrében szemlélve önmagát Pál egykor egy kegyességben és buzgóságban tökéletes zsidó embert látott maga előtt. Mennyire torz is volt ez a kép! Mennyire más a helyzet, ha ugyanaz az ember Krisztussal szembesül! Akkor kitűnik róla: semmi sem igaz abból, amit magáról feltételezett. Kitűnik, hogy nincs saját igazsága, ítéletre méltó ember ő a törvény és Isten előtt. Krisztus halála végzetes, istenellenes vétükkel szembesíti azokat, akik a szent törvény nevében Istenért, vagy egy nemes célért, a nép üdvösségéért, vagy csak a saját igazuk és boldogulásuk miatt juttatták keresztre Krisztust. Ő volt az, aki igazán

viszonyult Atyjához, betöltve, sőt felülmúlva a törvényben előírt mértéket. Ő igaz a törvény előtt, mi több, igaz mennyei Atyja előtt. Igaz a törvény betűje szerint, és igaz, korrekt minden tekintetben az Atya iránti elkötelezettsége szerint. De Isten is tökéletesen igaz hozzá: feltámasztotta, a legnagyobb méltóságra emelte és a legszentebb névvel ajándékozta meg: azt a Krisztust, aki a keresztfán kisenvedett.

Ebben a Krisztusban, az ő rangos társaságában, választotta és tulajdonaként van igazsága Pálnak, de csakis őbenne, mert ő igaznak bizonyult Isten előtt. Csakis Istentől lehet Pálnak igazsága, hit által felismert és elfogadott igazsága, mert Isten igazán, Atyához méltóan járt el a Krisztus ügyében. Nincs törvény, amely a felektől, az Atyától és a Fiútól többet követelne: több jogosságot, nagyobb hűséget, odaadást, elkötelezettséget, őszintébb nagyra-becsülést.

Amikor Krisztus, az egyetlen Igaz, megszólította és befogadta Pált, Pál abból az igazságból részesedett, amellyel az Atya megtisztelte és megpecsételte az ő egyetlen Igazát. Isten az Igazért nyilvánította Pált igaznak, aki hajdan Krisztus ellen, s így Isten ellen lázadónak bizonyult: erőtlennek, istentelennek, bűnösnek, Isten ellenségének (Róm 5,6.8.10), ahogyan a többi halandó ember is. Pál tehát Krisztusban igaz Isten előtt, és nem önmagában, mintegy a saját keresztyén életvitele alapján. Azért igaz, és annyiban igaz, amennyiben hitét, bizodalját, amelyet a Szentlélek gerjesztett fel benne, egyedül Krisztusba helyezi, és Krisztus és az Atya Lelkének naponként megújuló segítségével hit által hozzá kapcsolódik (vö. Róm 8,9–11).

Krisztus ismeretének páratlan nagyságáért Pál szakított a múlttal. Élete központja Krisztus, élettere a Krisztussal megélt közösség. Ezért rátér arra, hogy mit jelent e Krisztus-közösségben élni, belőle és benne élni: megismerni feltámadásának erejét, és részesedni szenvedéseiből az ő halála hasonlatosságáig.

Többen úgy tartják, hogy Pál felcserélte a dolgok természetes rendjét: előbb Krisztus feltámadását említi, majd szenvedését és halálát. Krisztus földi útját látva valóban helytelen a sorrend; nem így az övéinél. A keresztyén lét Krisztus feltámadásához kötődik, mivel mindkettő egy forrásból fakad: Isten erejéből, Isten kegyelméből. Mert Krisztus, „ha meg is feszítettett erőtlenségből, él Isten hatalmából” (2Kor 13,4a). Mi pedig a keresztség által „eltemettettünk vele a halálba, hogy amiképpen Krisztus feltámadt a halálból az Atya dicsősége által, úgy mi is új életben járjunk” (Róm 6,4). „Ezért ha valaki Krisztusban van, új teremtes az: a régi elmúlt, és íme: új jött létre.” (2Kor

5,17) Az élet Istene, a világ teremtője, és az új élet Istene, Jézus Krisztus Atyja egy: az új élet az ő hatalmán nyugszik, Krisztust feltámasztó erején, amely a feltámadt Krisztus ereje is. Az új élet tehát Isten és Krisztus által hordozott élet, emberi oldalát tekintve pedig úgy gondolható el, mint új belátás, új tájékozódás és Isten szerinti cselekvésre irányuló akarat: istenismeret Krisztus által, és az ő jó tetszésének naponkénti keresése és igenlése feltétlen bizalommal (vö. Róm 12,1–2). Ez az igaz hit, amely sohasem válhat dicsekvés tárgyává, mivel mindent Istentől nyert és nyer el.

Az új élet jellegét taglalva mondja Pál: „hogyan Krisztust megnyerjem” (3,8b); „hogyan megismerjem őt” (3,10a). E lét lényege a megnyert Krisztus-közösség igenlése és felvállalása, illetve javainak megtapasztalása: Krisztus-azonosság az önazonosság helyett. Új identitásunknak jegye a Krisztus szenvedéséből való részesedésünk. Mert Krisztust megismerni és megnyerni földi viszonylatban egyet jelent az ő alázatában és engedelmisségében való részvétellel. Az önfeladás útja ez, míg hasonlóvá nem leszünk halálához, a döntő pillanathoz, amelyben célba ért Krisztus alázata és engedelmissége (2,6–8). Ő teljesen feladta önmagát a szerető Atyáért és az ő akarataért, végső soron az elbukott, halálos ítélet alatt álló emberért, az ő megváltásáért. Nem véletlen, hogy Pál azt az indulatot ajánlja a filippibeliek figyelmébe, amely a Krisztus Jézusban is megvolt (2,5). Az engedelmes igyekezetben Isten munkáját látja üdvösségünkre, mert Isten az, aki munkálja bennünk mind a szándékot, mind a cselekvést az ő tetszésének megfelelően (2,13).

Az engedelmes igyekezet és az isteni cselekvés kettős egysége pillantható meg ott, ahol Pál a Krisztus feltámadásának erejéről és az ő szenvedéséből való részesedésről beszél. Apostolságának ismertetőjegyeit erőtlenségében látja. Krisztustól tanulta e bölcsességet, aki így szólt hozzá: „Elég neked az én kegyelemem, mert az én erőm erőtlenség által ér célhoz” (2Kor 12,9). Botladozása, nehézségei, akadályoztatása és sikertelenségei ellenére vallja: „Jézus halálát mindenkor testünkben hordozzuk, hogy Jézus élete is láthatóvá legyen testünkben” (2Kor 5,10). Amíg tehát az evangélium szolgálatában minden ellenállás, gonosz ármány és emberi gyarlósága ellenére Krisztus ügyének diadalát éli meg, Krisztus feltámadásának erejét tapasztalja; eközben börtönt szenved, s elítéltetése Krisztus halálához teszi hasonlóvá. Hasonlóvá, mert azonosságról e téren szó sem lehet, Krisztus halála egyedi, megváltó halál.

Krisztus halálához hasonlóvá válva bizalommal tekint a célra, a feltámadásban és a végső üdvösségben való részvételre. A feltételes mondat nem

kétségeire utal, hanem aktuális helyzetéből érthető. Most még e földi testben él; és jóllehet Krisztus-közössége okán létének a feltámadás a végső horizontja, az még csak szilárd hitbeli bizonyosság, és nem a tényleges valóság. Addig még el kell jutnia.

Pál egyenest a cél felé fut (3,12–14)

Pál egyértelművé teszi: még nem ért célba, nem jutott el a halottak közül való feltámadásra. Most még a földi lét útját járja, és következetesen halad a cél felé. Elhívása alapján törekvése reményteli. Ami pedig emberi akarással elérhetetlen, azt jutalomként kapja majd Istentől, amire nézve Krisztus már meg is ragadta őt.

12. v.

Pál az előző gondolathoz kapcsolódik: „Nem mintha már elértem volna mindezt” (3,12). De mit is? Az utalás általános, kevés támpontot nyújt a tájékozódáshoz. A feltámadás ténye (3,11) érdekli, vagy amit élete nagy nyereségének tart, Krisztus megismerése (3,9–10)? Utóbbi szempontból a feltámadás azért lényeges, mert csak akkor lesz teljessé a Krisztus-ismeret, Pál Krisztus-közössége. E földi vándorúton egyik sem teljes: „mert most tükör által homályosan látunk” (1Kor 13,12), „mert töredékes az ismeretünk” (1Kor 13,9), messze elmarad a teljes valóságtól. Nem csoda, hiszen Pál szerint a legelkötelezettebb élet és a leghűségesebb szolgálat is Krisztus halálához teszt hasonlónak (3,10c).

Viszont szilárd meggyőződése önmaga és a hívők felől, hogy ha „eggyé lettünk vele halálának hasonlóságában, még inkább eggyé leszünk vele feltámadásának hasonlóságában is” (Róm 6,5). Úgy tűnik, az apostol figyelme arra irányul, amiről korábban beszélt: „nekem az élet Krisztus, és a meghalás nyereség” (1,21); „vagyódom elköltözni és Krisztussal lenni, mert ez sokkal jobb mindennél” (1,23). A tulajdonképpeni cél, amely felé törekszik, a tökéletes közösség Krisztussal. A lehetőség valós, mert amíg Pál azon igyekszik, hogy megragadja Krisztust, Krisztus máris megragadta őt: támogatja feltámadása erejével, hogy betöltve küldetését hasonlónak váljon az ő halálához. Innen, e mélypontról fordít majd apostola sorsán, és dicsőségében részesíti (3,20–21), ahogy egykor Atyja is őt (2,9).

13–14. v.

A „testvéreim” nyomatékos megszólítás mellett Pál harmadszor jelenti ki, hogy ő úton van, még nem érte el a célt. Vajon félreértést kíván eloszlat-

ni? A hangvétele viszont nyugodt és természetes. Nincs indulat vagy harag benne, mint akit az a méltatlan vád ért, hogy Krisztus-tapasztalata alapján már befutottnak képzelet magát. Gúny sem hallható ki belőle, mintha rendre utasítaná azokat, akik tökéletességükben tetszelegnek. Efféle gondolkodás a korinthusiak körében kísértett (vö. 1Kor 4,8). Pál valódi célja az, hogy rámutasson: a földi, e világi körülmények között nincs teljességre jutott keresztyén élet. Csak úton lét van, kitartó haladás a végső cél felé; hasonlóná válás a Krisztus halálához: ez a maximum, ami elérhető.

A keresztyén élet leginkább a futó magatartásához hasonló, aki elrajtolt, és egyenesen fut a cél felé. A megtett távval nem törődik, arra összpontosít, ami előtte van. A sportéletből vett kép jól szemlélteti a helyzetet. Pál már hátrahagyta zsidó múltját, apostoli teljesítményeire sem hivatkozik. Ami elmúlt, bármi volt is, szánalmas vagy dicső, semmit sem használ a végső célra nézve. A győzelmi koszorú azokat illeti, akik az egész távot teljesítik. A kitartó futás életre szóló feladat. Aki a megtett út sikerein vagy buktatóin mereng, szem elől téveszti erőfeszítése valódi tétjét (1Kor 9,24–27). Pál semmiképpen nem szeretné eljátszani azt, amit a Krisztusban elnyert elhívásával együtt Isten maga kínál fel neki mennyei jutalomként a megtett út végén: zavartalan, örömteli, tökéletes közösséget megváltó Urával. Mi lehetne dicsőségesebb ennél?

Mennyei polgárok vagyunk (3,15–21)

Pál a „tökéletességről” szól, állhatatosságra buzdítva híveit. Ő, aki Krisztuson tájékozódik, követendő példaként állítja önmagát a gyülekezet elé azokkal együtt, akik hozzá hasonlóan gondolkodnak és élnek. A bizonytalankodók miatt aggódik az idegen befolyás veszélye láttán. Kíméletlen nyíltsággal leplezi le Krisztus keresztyének ellenségeit: gondolkodásuk romlott, e világi értékrendet követnek, amiért gyalázatos véget érnek. Velük szemben a gyülekezet Krisztus dicsőségének várományosa az elnyert mennyei polgárjog alapján.

15–16. v.

„Akik tehát tökéletesek vagyunk...” (3,15a) – kapcsolódik Pál az előző gondolatsorhoz. A „tökéletesek” még úton vannak, lankadatlanul haladnak a cél felé. Nem gondolják, hogy már megragadták vagy megnyerték volna Krisztust, jöllehet ez minden törekvésük. Idejüket, erejüket nem fecsérelik arra, hogy önmaguk kultikus-lelki vagy erkölcsi kiválóságában tetszelegjenek, mintha máris tökéletességre jutottak volna. Pál az „útban lévő töké-

letesek” közé sorolja magát és a gyülekezetet, noha akadhatnak köztük kivételek is. A bizonytalanokra és a részben másképp gondolkodókra nézve mondja, hogy eltérő véleményük ellenére se cselekedjenek elhamarkodottan. Hagyjanak időt maguknak a számvetésre. A nézetkülönbségeikről Isten kinyilatkoztató akarata mondja majd ki a végszót. Érdemes tehát türelemmel lenni, és kitartani a közös meggyőződés mellett, ahogy az a megfontolt, érett gondolkodáshoz illik. Ki-ki legyen ebben az értelemben is „tökéletes”.

17–19. v.

„Legyetek követőim, testvéreim” (3,17a) – összegzi Pál az előbbi gondolatot. A követést az ókori görögség nem szó szerint értette. A „nyomába szegődni”, „mögötte haladni” képze helyett az utánzást (*mimézist*) részesítette előnyben, a példakép követését. Aki példaképet választ magának, azért teszi, hogy gondolkodására, életmódjára, erkölcsi tartására figyelve képes legyen eligazodni az élet dolgaiban. Pál önmagát állítja példaképként a gyülekezet elé, és azokat, akik hozzá hasonlóan élik meg a hitet.

Filippiben szükség volt a megbízható példaképre, mivel a gyülekezetben némelyek azokra figyeltek, akik másképpen éltek. Pál kíméletlen az ilyenekhez. Szarkazmussal mondja róluk: „a hasuk az istenük, és azzal dicsekszenek, ami a gyalázatuk, mert földi dolgokkal törődnek” (3,19). Kilétükről semmit sem árul el, de biztosra vehető, hogy nem tartoztak a gyülekezethez. Példájuk ellenben hatott: dicsőséget hirdettek, és tökéletességükben tetszelegtek. Magatartásukból minden hiányzott, ami Krisztusban megvolt, és amit Pál a gyülekezet figyelmébe ajánlott (2,2–5): ők tehát Krisztus keresztyének ellenségei.

A zsidó vallásosságot tartva szem előtt az „istenük a hasuk” szófordulat étkezési szabályok és egyéb rítusok túlértékelését jelentheti. Pál minden hasonló vélekedést elutasít. Dicstelen véget ér, aki különböző rítusokba, étkezési, tisztasági szertartásokba veti bizalmát Krisztus mellett. Erkölcsi vonatkozásban a „has” a túlzott érzékiség, a szexuális szabadosság kifejezője. Aki szabadságról beszél, de zabolátlanul él, és gyalázatos dolgokat művel, annak a vége kárhozat.

20–21. v.

Nem úgy Pál és az övéi, ők az örök dicsőség várományosai. Reménységük nem hiú ábránd, hiszen Krisztusba oltatva mennyei polgárjog részesei. Ebben a világban élnek, de már nem ide tartoznak: Krisztus megragadta őket, alakítja és formálja életüket (3,10).

A filippibeliek tiszttában voltak a polgárjog adta előnyökkel. Városuk kiszolgált római katonák telephelye volt, akik Rómától polgárjogot kaptak szolgálatukért. E jogot utódaik is örökölték. Egy római polgár adókedvezményben részesült, megillette a tisztességes jogi eljárás, nem lehetett büntetni vagy börtönbe vetni jogerős ítélet nélkül, sőt jogorvoslatért a császárhoz fellebbezhetett, ahogy Pál is tette később (ApCsel 25,6–12).

A gyülekezet mennyei polgárjoga biztos alapja a mennyei dicsőségből való részesedésüknek. A nagy pillanata a parúzia napja lesz, Krisztus eljövetele. Akkor megjelenik Krisztus teljes dicsóságában, hogy üdvözítő kegyelmében részesítse azokat, akik már földi életükben az ő tulajdonai. Akkor és csakis akkor jutnak el a teljességre. Uruk elváltoztatja halandó testüket az ő dicsőséges testének hasonlatosságára. Aki előtt egykor minden teremtménynek hódolnia kell (2,11), megteheti és meg is teszi, annál a hatalomnál fogva, amellyel uralma alá rendel mindeneket (1Kor 15,24–28).

Keresztyén élet becsületben és örömben (4,1–9)

A gyülekezet rendjét személyes konfliktus zavarta meg. A közösség képtelen volt rendezni a feszültséget, ezért kell Pálnak fellépnie. Megbékélésre inti a szembenállókat, szeretett munkatársát pedig arra kéri, hogy nyújtson segítséget az ellentét megszüntetéséhez. Öröm, szelídség, reményteljes bizakodás, hálaadás, békesség: ezekre törekedjenek mindnyájan, tudva, hogy Krisztus velük van. A lazán kapcsolódó értelmi egységek sorát erénykatalógus zárja.

1. v.

Pál a feltámadott Úrba vetett szilárd hitre, s e hittal egyező gondolkodásra és cselekvésre buzdítja a gyülekezetet. Ezt jelenti a „maradjatok meg az Úrban” szókapcsolat. Az intelem súlyát növeli az ismételt megszólítás (testvéreim!) és a gyülekezet iránti érzésekről tanúskodó kifejezések sora: „akiket szeretek, és akik után vágyódom, örömöm és koronám, szeretteim”. A felsorolást a „szeret” tőből képzett szavak keretezik, kifejezésre juttatva Pál elkötelezettségét és vágyakozását a rég látott testvérei után. Az „örömöm és koronám” szópár megindultságáról árulkodik. Pál jóleső érzéssel tekint a gyülekezet ragaszkodó hűségére és hívó engedelmességére, amelyekben köztük végzett munkája gyümölcsét szemlélheti. Szolgálatának ékességei ők mindnyájan, a győzelmi koszorúhoz foghatók, amellyel Krisztus ékesíti majd apostola homlokát a végső számadáskor.

2–3. v.

Evódia és Szintikhé személyéről keveset tudunk, ahogy a köztük fennálló feszültség okáról és természetéről is. Mivel az evangéliumért végzett szolgálatban mindketten komoly tekintélyt vívhattak ki maguknak, civódásuk megoszthatta a közösséget. Ezért tárja Pál az ügyet a gyülekezet nyilvánossága elé. Mintha személyesen jelen lenne, úgy fordul egyenként a szemben álló felekhez, ugyanazzal a szóval intve őket egyetértésre. Eljött az ideje, hogy a korábbi intelmeket (2,2.5) e konkrét helyzetre alkalmazza. Nem firtatja, hogy kinek van igaza, hanem Krisztus indulatára utalva alázatra és megbékélésre int.

A megszólított hűséges munkatárs kilétét homály fedi. A görög alapszó arra utal, hogy egykor mintegy „közös igában”, vállalva szolgált Pállal. Az apostol feddhetetlen, igaz embernek ismeri társát, ezért kéri fel, hogy közvetítsen a felek között. Erre biztatja Kelement, és vele együtt másokat is, akiknek a neve már „benne van az élet könyvében”, ideértve Evódiát és Szintikhét is. A kifejezés azokra utal, akik már mennyei polgárjogot nyertek (3,20), s akikre, ha el nem buknak, dicsőség és üdvösség vár Krisztus eljövetelekor. Ezért kell mindent megtenniük a békesség helyreállításáért. Ez a szakasz tanúsítja, hogy a páli misszió munkatársak és segítők közös erőfeszítésének köszönhetette sikerét.

4–7. v.

„Örüljete az Úrban mindenkor! Ismét mondom: örüljete!” (4,4) – hangzik a buzdító szó minden korábbinál erőteljesebben. Az Úr Krisztusba vetett öröm nem függhet az egyén vagy egy adott közösség jólététől, társadalmi-gazdasági helyzetétől, és nem korlátozható az istentisztelet vagy a magánkegyesség meghitt pillanataira. Az apostol hozzáállása ékesen példázza: a Krisztusra tekintő örömnek a börtönkörülmények sem szabhatnak gátat (1,12–20). Az Úrra néző öröm erőt ad a nehéz időkben is, és rávezeti a hívőt arra, hogy a világ dolgait helyükön, Krisztus szerint ítélje meg. Az effajta állandó örvendezés nem hiú ábránd, napi szinten pedig a helyes viszonyulás és cselekvés fedezete.

Szelíd jóakarattal lenni minden ember iránt, ez a keresztyén magatartás fő jellemzője. Akik elesett, bűnös létükre Krisztus jóakarátában részesültek, akik azóta is abból és abban élnek, nem zárkoznak be gyülekezeti közösségük szűk körébe. Mi használhatna többet a keresztyén misszióknak, mint a kívülállók iránt tanúsított tisztesség, szelídség és az önzetlen, segítőkész

jóakarát? Lehet-e méltóbb megnyilvánulása az Isten szeretetéről szóló üzenetnek?

„Az Úr közel!” – szakítja félbe Pál a gondolatmenetet. A hirtelen váltás zavarba ejtő. Mire gondolhatott? Krisztus visszajövetelének időpontjára, a parúziára vagy Krisztus lelki közelségére itt és most? Az utóbbi, a téri értelem tűnik valószínűnek az eszkatologikussal szemben, még ha a 3,20–21 úgy is érthető, hogy Pál már élete idején számol a végidővel. A felkiáltás a lelki közelségre utalva hidat ver az előző és a következő értelmi egység között. A filippibelieknek nem kell félniük, hogy némelyek visszaélnek szelídségükkel. „Az Úr közel!” Ő megsegít! Nincs ok aggodalomra, sem ebben, sem más tekintetben.

Az aggodás amúgy hiábavaló, bizonytalanságot gerjeszt, de nem kínál megoldást. Jobb, sőt szükségszerű, hogy a hívő ember minden gondját Isten elé vigye a válságos időkben. Erre való az imádság. De ne a panasz legyen az első, hanem a hálaadás. A hálás szív örül – így lehet örülni az Úrban a gondok ellenére. A hála Isten jóságának a felismerése, a hálaadás az elismerése. Hálával feltárni előtte mindazt, ami aggaszt, annyi tesz, mint számot is adni előtte arról, ami már megoldást nyert. Így szűnik a kétség, csitulnak az aggodalmak.

Ragyogóan beszél Pál a megnyugvásról, amelyre törekszünk. Nem önmegnyugtatóra gondol. Imádságban Isten előtt állva az ő békessége tölt el. Megőrzi szívünket a kétségektől, gondolatunkat a hiábavalóságtól: rendet teremt bennünk. A dolgok – hála neki! – a helyükre kerülnek: ez a békesség (*sálóm*), a belső rend Isten és embertárs előtt. Aggodalmaink közt így tapasztaljuk meg Krisztus közelségét.

8–9. v.

Egyébként – igazít el Pál az életfolytatás dolgában is – érdemes számba venni és mérlegelni mindazt, ami igaz, tisztességes, igazságos, tiszta, szeretetre méltó, jó hírű, nemes, dicséretes. A felsorolás ötvözi a sztoikus erkölcsfilozófia erénygyűjteményéből ismert fogalmakat a Septuagintából (LXX), az Ószövetség görög fordításából átvett kifejezésekkel. A környező pogány világ értékei közt szép számmal akad figyelemre méltó. Nem kell megvetni azokat, de jó tudni: a keresztyén erkölcs mélyebb gyökerekből táplálkozik (2,5.12–13).

Amit viszont a gyülekezet tőle tanult, személyes példáján vagy tetteiről hallva, kövesse fenntartás nélkül, majd biztatóan hozzáteszi: „és veletek lesz a békesség Istene” (4,9b). Pál élete ékes példája a gondok, bajok, veszedel-

mek közt is megtartó isteni gondviselésnek. Ahol sok akadály és erőtlenség ellenére diadalmaskodott az evangélium, ott Isten jelenlétét és megtartó erejét tapasztalta meg (2Kor 4,7–12; 6,3–10). E fogságban kelt levél minden sora vallomás arról, hogy ahol jelen van a békesség Istene, ott Isten békessége tölti el a szívet.

Köszönet a gyülekezet gondoskodásáért (4,10–20)

Az irat utolsó nagy tartalmi egysége formailag köszönőlevél, mégis több a szokványos köszönetnyilvánításnál. Pál megemlékezik a gyülekezet gondoskodó szeretetéről, számot ad arról, hogy miként viszonyul gyakorta változó életkörülményeihez; kifejti, hogy miben látja a kézbesített javak valódi értékét, s nyugtázva az adomány hiánytalan átvételét, Isten oltalmába ajánlja a gyülekezetet. A szakasz istenmagasztalással (doxológia) zárul.

10–11a v.

Lélekmelengető pillanat volt – idézi fel örömmel Pál –, amikor Epafroditosztól végre átvehette a neki szánt javakat, a filippibeliek gondoskodó szeretetének bizonyosságait. Akkor értette meg, hogy noha a készség megvolt bennük, valami meggátolta őket szándékuk teljesítésében. Az okok felől csak találgathatunk. Nem volt, vagy nem állt még útra készen, akit elküldhettek? Hiányzott az úthoz szükséges anyagi fedezet? Megannyi kérdés.

A „végre felbuzdultatok” és a „gondoskodtatok volna” szófordulatokban nem kell negatív felhangot keresnünk. Pál nem korhol vagy bírál, csak tényeket rögzít, és hangot ad hő vágyakozásának, amellyel a gyülekezet jelentkezését várta. Két fogalom utal erre. A „felbuzdultatok” a „kisarjad, kivirágzik” metaforikus kifejezés értelemszerű fordítása, a „törődés” és „gondoskodás” alapszava pedig ugyanaz, mint a Krisztus indulatáé (2,5). Pál egyértelművé teszi: „Nem a nélkülözés mondatja ezt velem” (4,11a). Ő elsősorban nem az anyagiaknak örül – azoknak is, természetesen –, hanem a gondoskodó szeretet és buzgó ragaszkodás félreérthetetlen jeleinek.

11b–14. v.

Belátható: Pál nem életkörülményei javítását tartja szem előtt azzal, hogy szót ejt a bőkezű adományról, és nem további adakozásra serkent az elismeréssel. Anyagiak terén ő független mindenkitől. Életkörülményei nem befolyásolják munkájában. Szolgálatá során sok viszontagságot látott, s abból megtanulta, hogy megelégedjék azzal, amije van. Zokszó nélkül tűr az inséges időkben, de élni tud a javak bőségével is, anélkül, hogy a bőség igéze-

tébe esne. Jóllakás, éhezés, bőség, nélkülözés nem rendíti meg, megszokta a kényszerű változatosságot. Elégedettsége nem a sztoikus bölcs távolságtartó nyugalma, aki elutasít minden vágyat és érzelemnyilvánítást, hogy ön-elégülten szemlélje önmagát. Nem cinikus érdektelenség, az e világi rend és értékek tagadása. Pál nem önmagával és önmagában elégedett, nem önmagából merít erőt. Bő tartalékait nem sajátos életszemléletnek köszönheti. Annak ellenére igaz ez, hogy szavaiból kitűnik: ő nincs ráutalva semmiféle segítségre, még a kedves filippibeliekére sem. Függetlenségét egy alapvető megtapasztalásnak köszönheti. Annak, hogy őt Krisztus minden helyzetben, bőségben-szükségben megsegíti. „Mindenre van erőm Krisztusban, aki meg-erősít engem.” (4,13) Krisztustól való feltétlen függősége szabaddá teszi őt mindennel és mindenkivel szemben. Ha Pálnak az élet Krisztus (1,21) és az ő ügye iránti elkötelezettség (1,22–23), minden más viszonylagossá válik. Krisztusnak élni és szolgálni öröm, a legnagyobb elégtétel; a megbékélt, örvendező élet (4,4) forrása a szükség idején is.

A szakasz záró mondat fordulatot hoz az okfejtésben: „Mégis jól tettétek, hogy közösséget vállaltatok velem nyomorúságomban” (4,14). Pál nem utasítja el a segítségét, sőt nagyra értékeli. De nem az anyagiak, hanem a közösségvállalás miatt. A gyülekezet – felindulva Krisztus kegyelmén (2Kor 8,9) – az apostol hasznát nézte, s ezzel osztozott nyomorúságában, miközben javai-ból részesítette őt megbecsülése jegyeként. Most az apostolon a sor: hadd osztozzanak szerettei az ő örömeiben is. Ezért méltatja önzetlen tettüket.

15–17. v.

De nem csak ezért. Pál többször kapott adományt a filippibeliektől, és közös szolgálatként értékeli azt az evangélium ügyében (1,5). Felidézi, amikor thesszalonikai munkálkodása alatt buzgón támogatták őt. A kölcsönös ajándékozásban és elfogadásban csakis velük vállalt közösséget. Más gyülekezettől semmit nem fogadott el a maga javára. Nem mintha nem adtak volna szívesen, vagy ne lett volna joga hozzá. Tartózkodásának fő oka az ellenfelei által többször felröppentett rosszhiszemű szóbeszéd, miszerint Pál visszaél hatalmával, és gátlástalanul kihasználja az együgyű jóindulatot. Inkább lemondott arról, ami különben megillette volna, nehogy kár érje az evangélium ügyét (ApCsel 20,32–34; 1Thessz 2,3–7; 1Kor 9,3–12; 2Kor 11,7–10). Csak a filippibeliekkel tett kivételt a kezdettől zavartalan, mély bizalmi kapcsolat okán.

E viszony magyarázza, hogy miért hiányzik a köszönőlevélből a direkt köszönetnyilvánítás. Ahol őszinte barátság van, a segítségnyújtás természe-

tes. Pál korában barátok közt nem illet hálálkodni, üzletiessé alacsonyítva a kapcsolatot. A barátság jutalma a barát, nem az, amit tett és tesz. Viszont a barát tudni fogja a dolgát, megtalálja a módját annak, hogy megpecsételje barátságát. A félreértés elkerüléseért Pál még egyszer pontosít: nem azért ír, mintha további adományt várna, hanem azt kívánja, hogy a tetté érlelődött szeretet ne lanyhuljon, hanem bőséggel kamatozzék a filippibeliekben.

18–20. v.

A köszönőlevél végén Pál igazolja: átvett mindent maradéktalanul. Gyanakvásnak, bizalmatlanságnak nincs helye a követ és a küldők között. Az adomány gazdag és hasznos, mindene megvan, nem szenved hiányt. Körülményeihez képest valósággal bővelkedik. A nagyvonalú adományt úgy értékeli, mint a gyülekezet jó illatú, Isten előtt kedves áldozatát. A kultusz sajátos nyelvén mondja el, hogy a filippibeliek tette több a szívélyes baráti gesztusnál. Hitből fakadó, Istennek tetsző felajánlás az érte, az apostolért, amelyet a Gondviselő szeretetétől megérintett lélek hoz Ura elé hálája jeleként. Így fejezi ki őszinte nagyrabecsülést a filippibeliek iránt. Így ad hálát Istennek értük a szívükben elvégzett áldott munkáért. Akinek ilyen Istene van, nem vall szégyent.

Ennek a meggyőződésének ad hangot Pál a gondolatsor végén. Isten, akit ő így ismert és most is így tapasztalt meg, az ő Istene, Jézus Krisztus Atyja gondját fogja viselni a közösségnek mindenkor, mindenben. Helyzeténél fogva most képtelen viszonzni a filippibeliek kedves szolgálatát, de tudja, Jézus Krisztus Atyja megteszi érte és helyette, bőségesebben, mint maga tehetné.

E meggyőződésének nyomatékkal ad hangot, amikor egyes számot használva mondja: „az én Istenem” (4,19). Aki gazdagságánál fogva már e földi létben megajándékozhat, és meg is ajándékoz naponként minden testi-lelki jóval, aki egykor dicsőségebe befogadhat, és irgalmából be is fogad, bizonyosan gondját viseli Pálért azoknak, akiket Pál szolgálata révén és vele együtt beoltott és féltve őriz a Jézus Krisztussal való közösségben. Így van ez akkor is, ha Pál most fogságban van, a gyülekezet pedig szenved a külső ellenség és a belső feszültségek miatt. Isten áldott jelenléte nem szünteti meg azonnal minden gondot, de hathatós segítség, hogy kitartsunk a hitben és a szeretetben.

Pál istenmagasztalással (doxológia) zárja a köszönőlevelet: „A dicsőség pedig Istenünké és Atyánké örökkön-örökké. Ámen.” (4,20) A többes szám közös meggyőződésre utal: „Istenünké és Atyánké”. Az istendicséretben Pál

a gyülekezettel egy. Így méltó, hiszen nincs más rajta kívül, akit köszönet, hála és hódolat illetne meg. Minden jó az ő adománya. Erre felel rá megerősítésként az „Ámen”.

Befejezés, áldáskívánás (4,21–23)

Pál korának szokása szerint köszönti olvasóit, majd áldásformulával zárja sorait.

21–22. v.

Az apostol gonddal ügyel arra, hogy senki ne maradjon ki a köszöntésből. Nevet nem említ, nehogy némelyek kitüntetve, mások mellőzve érezzék magukat. A szenteket köszönti, a gyülekezet közösségét, a kegyelemből elválasztottakat. Noha a „szent” szó nem erkölcsi minőséget jelöl, minden szent tartozik azzal, hogy Istennek tetsző, szent életet éljen. Pál úgy szólít meg, hogy egyben kötelez is.

A köszöntést a maga és a vele lévő testvérek nevében írja. Munkatársainak szűkebb körére gondolhatunk, azokra, akik fogsága alatt szorosabb kapcsolatot tarthattak fenn vele. A császár udvarából valókkal mégis kivételt tesz. A császári család egyes tagjai mellett mindenekelőtt a provinciákban fenntartott császári rezidencia rabszolgá hivatalkaira és cselédségére gondolhatunk. Kiterjedt kapcsolataik révén jó szolgálatot tehettek Pálnak fogsága alatt.

Az apostol rövid, egytagú áldásformulával zárja a levelet: csak Jézus Krisztusra hivatkozik, az ő kegyelmébe ajánlja testvéreit. A „lelketekkel” szófordulattal az egész embert jelöli, Istennek élő, eleven, akarattal, ítélő- és érzékelőképesseggel megáldott teremtményét. Máshol a megszokott „veletek” formát részesíti előnyben. A lényeg mégis az, hogy a levél felolvasásakor, talán a gyülekezeti összejövetelt lezáró liturgikus mozzanatként, úgy hangozzék el az áldásformula, mintha Isten Pál, az ő kegyeltje és megbízottja által részesítené áldásában a közösséget.

Felhasznált irodalom

- Barth, Gerhard: *Der Brief an die Philipper*. Zürcher Bibelkommentare 9. Theologischer Verlag, Zürich 1979.
- Bloomquist, L. Gregory: *The Function of Suffering in Philippians*. JSNTS 78. Sheffield Academic Press, Sheffield 1993.
- Bockmuehl, Markus. *The Epistle to the Philippians*. Black's New Testament Commentaries. A & C Black, London 1998.

- Cserháti Sándor: *A filippibeliekhez írt levél*. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest 1976.
- Fee, Gordon D.: *Paul's Letter to the Philippians*. NICNT. Eerdmans, Grand Rapids, Michigan 1995.
- Friedrich, Gerhard: Der Brief an die Philipper. In: Uő: *Die kleinere Briefe des Apostel Paulus*. NTD 3. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1976, 125–175.
- Hawthorne, G. F. – Martin, R. P.: *Philippians*. Rev. ed. WBC 43. Zondervan, Grand Rapids, Michigan 2004.
- Mayer, Bernhard: *Filippi levél. Filemon-levél*. Fordította Tarjányi Béla. Stuttgarti Kiskommentár-Újszövetség 11. Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest 1994.
- Hunsinger, George. *Philippians*. BTCB. Brazos Press, Grand Rapids, Michigan 2020.
- O'Brien, Peter T.: *The Epistle to the Philippians*. NIGTC. Eerdmans, Grand Rapids, Michigan 1991.
- Reumann, John H. P.: *Philippians*. AB 33B. First edition. Yale University Press, New Haven–London 2008.
- Silva, Moisés. *Philippians*. BECNT. Second edition. Baker Academic, Grand Rapids, Michigan 2005.
- Tőkés István: *A filippibeliekhez írt levél magyarázata*. Kolozsvári Református Egyházkerület, [Kolozsvár] 1983.

* * *

Commentary on the Letter to the Philippians

The Epistle to the Philippians is a concise, yet theologically rich letter that centers on joy, gratitude, and perseverance in the service of the gospel. Paul presents Christ's voluntary humiliation and exaltation (Phil 2:6–11) as the essence of the gospel, the foundation of Christian life, and, to some extent, its model. Addressing themes such as suffering, unity, and moral conduct, he encourages the congregation to remain steadfast in faith and to live with joyful trust in God. His personal circumstances and the Philippian church's active participation in the ministry of the gospel provide a concrete context for this theological exhortation. The letter weaves together pastoral care, eschatological hope, and a Christ-centered ethical perspective.

Keywords: Epistle to the Philippians, Apostle Paul, gospel, ministry, Christ hymn, humility, obedience, faith and suffering, Christian ethics, Christian community, joy, gratitude, perseverance, pastoral exhortation.